KIRMANCCA (ZAZACA) KONUŞAN KÜRTLER VE 20.YÜZYIL KÜRT DİRENİŞLERİNDE ROLLERİ

Munzur Çem

Kimi Genel Bilgiler

Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtler, günümüzde Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde kalan Kuzey Kürdistan`da yaşıyorlar. Türkiye`de süregelen yasaklar nedeniyle, Kürtlerin tümü gibi bunların sayısı hakkında da kesin bir şey söylemek güç. Tahmini olarak 3-3,5 milyon civarında olduklarını söyleyebiliriz. Kırmancların yaşadıkları iller: Çewlig (Bingöl), Dersim (Tunceli), Erzıngan (Erzincan), Erzırom (Erzurum), Qers (Kars), Muş, Xarpêt (Elazığ), Diyarbekir, Ruha (Urfa), Semsûr (Adıyaman), Bedlis (Bitlis) ve Sêrt (Siirt) (1) illeridir. Ayrıca Niğde, Kayseri, Gümüşhane ve Sivas gibi Türkiye illerinde de sayıları az da olsa varlar. Kürtlerin bu kesimi, Çewlig (Bingöl) ile Dersim (Tunceli)`de nüfusun çoğunluğunu oluştururken, yaşadıkları öteki illerde azınlık durumundalar.

Kurmancca lehçesini konuşan Kürtler gibi Kırmancca (Zazaca) konuşanlar da dinsel açıdan iki gruba ayrılmış durumdalar. Elazığ, Bıngöl ve Muş illerini birbirine bağlayan karayolun kuzeyinde kalanlar Alevi (2), güneyinde yaşayanlar ise sünni islamlar. Bunun tek istisnası, Çewlıg (Bingöl)`ın Bongılan (Solhan) ilçesidir. Bu yörede, söz konusu yolun kuzeyinde kalan bir kısım köylerin halkı sünnidir.

Kırmancca (zazaca) konuşan Kürtlerin yaşadıkları bölgeler oldukça dağlıktır. Devletle aralarında sık sık yaşanan çatışmalar, elverişsiz doğa koşulları ve yoksulluk, onları geçmişte sürekli olarak sürgün ve göçlerle yüz yüze yaşamak zorunda bıraktı ki bu gün halen de aynı durum devam ediyor.

Kırmanc (zaza) Kürtler, kendilerini her yerde aynı adla adlandırmazlar. Yani geleneksel olarak ortak bir kimlik adına sahip değiller. Örneğin, Dersim, Erzıngan ve Erzurum yörelerinde kendilerine „Kırmanc", Çewlig-Diyarbekir, yörelerinde „Kıṙd", Xarpêt (Elazığ) in bazı bölgelerinde „Zaza" , Sêwrege ve Sêrt (Siirt)`te ise „Dımıli, dunbuli, dunbeli vs." demektedirler. „Kırmanc" ve „Kırd" adlarıyla tanınanlar, sayısal olarak öteki iki ismi kullananlara oranla daha çoklar. Aynı lehçeyi konuşmalarına rağmen bu insanların, kendilerini değişik adlarla adlandırmaları hangi nedenlere daynıyor; bu gün için bu konuda kesin bir şey söyleyebilecek durumda değiliz. Bu arada, son 10-15 yıldır yeni nesil tarafından kullanılmasına rağmen, Dersim yöresi Kırmanclarının „Zaza" sözcüğünden hoşlanmadıklarını, ona küçmseyici bir anlam verdiklerini de yeri gelmişken belirtmek gerekir. Dersimliler „Zaza" adını, Kirmancca (Zazaca) konuşan sünniler için kullanırlar.
Kırmanc (Zaza) Kürtleri, bu isimlendirme farkına paralel olarak kouştukları lehçeye de farklı isimler vermekteler. Kendilerini „Kırmanc" olarak adlandıranlar konuştukları lehçeye „Kırmancki", „Kırd" olarak isimlendirenler „Kırdki", „Zaza" olarak isimlendirenler „Zazaki", „Dımıli" olarak adlandıranlar ise „Dımılki" derler.

Yeri gelmişken, söz konusu terimlerle ilgili kimi önemli noktaların altını çizmeye çalışalım.
1. Dersim ve Erzıngan (Erzincan) yöresinde, Kirmancca (Zazaca) konuşulan öteki yöreler gibi Kurmanccaya „Kırdaski", onu konuşanlara da „kırdas" deniliyor. Yörenin oldukça geniş bir kesiminde ise „Kırmanc" terimi sadece Kırmancca (Zazaca) lehçesini konuşanları kapsamıyor. Kırmancca konuşan alevi Kürtler arasında (Doğu Dersim) bu terim, alevi sünni farkı gözetilmeksizin, Kurmancca konuşan Kürtler de bu adla adlandırılmaktadırlar. Böylece bu terim, her iki lehçeyi konuşanlar bakımından ortak etnik kimlik adı olmuş oluyor. Bunun bir istisnasına, Dersim`in batısı ile Sivas ve Kayseri yöresinde rastlanıyor. Buralarda yaşayan

Alevi Kürtler, kendilerine „Kırmanc“ derken Türk ya da Kürt olsun fark etmez, sünnilere ise „Tirk“ (Türk) demektedirler. Bir başka deyişle onların dilinde alevilik kürtlükle, sünnilik ise türklükle özdeşleşmiş durumdadır.
„Kırmanciye“ terimi ise Dersim`de Kürtlük ve Kürdistan`ı ifade ediyor.
2. Kürdistan`nın kimi yörelerinde, Kürtçenin Kurmancca lehçesini konuşanlar da kendilerine „kırmanc“ diyorlar. Örneğin, Şirnak ve Hakkari yörelerinde durum böyledir.
3. İran ve Irak Kürdistanı`nda yaşamakta olan Soran Kürtlerinin önemlice bir kesimi bakımından da durum böyledir. Soranların bu kesimi kendilerine „Kırmanc“ derken, lehçelerine de „Kırmanci“ demektedirler. Güney Kürdistan Kürtleri, Kurmanci lehçesini „Kırmanci Serû“ (Kuzey Kırmanccası), Sorani lehçesini de „Kırmancı Xwarû“ (Güney Kırmanccası) diye adlandırmaktadırlar. Soranice konuşanların bir kesimi ise „Kırmanc“ terimini Kurmancı lehçesini konuşanlar, „Kırmanci“ sözcüğünü de bu lehçenin kendisi için kullanıyorlar. Irak Kürdistanı`nın Behdinan bölgesinde, lehçesi Kırmancca (Zazaca) olmadığı halde „Zazayi“ olarak adlandırılan bir grubun var olduğunu da belirtmek gerekir.
4 Ünlü Kürt kadın şairi ve tarihçisi Mesture Xanımi Erdelani (3), yazdığı „Kürdistan Tarihi“ kitabında „Kırmanc“ terimini „Kırmaç“ olarak kullanır. Yine, Kürt şairi ve düşünürü Ahmedê Xani de, 17. yüzyılın sonlarında yazdığı ünlü destanı Mem û Zin`de „Kurmanc“ ve „Kırmanc“ terimlerini ayrı ayrı yerlerde ama aynı anlamda (Kürt anlamında) kullanmaktadır.
5. Aslen kürt olan sosyolog Ziya Gökalp, 1920`lerde kaleme aldığı bir çalışmada konuyla ilgili olarak şunları yazıyor:
„... Zazalara gelince, bunlar kendilerine (Arapça harfinin kesresi ile) Kırt derler. Kurmanclara da Kürdasi veya Kırdasi derler. Türkler ise Kürt adını Kurmanclara ayırmışlardır (4).
Araştırmacı Kemal Badıllı`nın aynı konuda söyledikleri ise şöyle:
„Türkiye`deki Zazalar kendilerini asıl Kürt sayarak kendilerine Kırd ve kendilerinin dışında kalan Kürtlere, daha doğrusu Kurmanclara da –biraz da küçümeseme ile müterafik olarak- Kırdası (Kürdümsü, Kürtçük) derler (5).“
6. Bazı yörelerde ise „Kırmanc“ terimi, sosyolojik bir ayırımı ifade ediyor ve bey, aşiret reisi gibi sıfatlara sahip bulunmayan ya da aşiret mensubu olmayan sıradan halk için kullanılıyor. Türk araştırmacı Muzaffer Erdost, Şemdinli yöresinde yaptığı bir araştırmada „Kırmanç“ teriminin aşiret mensubu olmayanlar için kullanıldığına dikkat çekerek şöyle diyor:
„Aşiret, kabilelerden ve hiç bir kabileye mensup olmayan Kırmançlardan meydana gelir... `Kırmanç, aşiretinden birey, aile ya da kabile halinde ayrılarak bir başka aşiret içine yerleşmiş olanlardır...“ (6).
Dr. İsmail Beşikçi ise anı kouda şunları yazıyor:
„Kırmanç, Kürt demektir. Fakat Doğu`nun feodal egemen sınıfı kendini Kırmanç kabul etmemekte, bu terimi ezilen, sönürülen horlanan Kürt halkı için kullanmaktadır...“(7)“.
Burada hemen şunu belirtelim ki Dr. Beşikçi`nin bu tesbiti, Kırmanc ya da Kırmanç terimini kullanan Kürtlerin tamamı için geçerli değildir. Kimi bölgelerde, örneğin Dersim-Erzıngan yörelerinde, bu tür bir ayırım yok. Sosyal statü bakımından egemen pozisyonda olanlar da sıradan halk tabakaları gibi „Kırmanc“ olarak adlandırılırlar.

Demek oluyor ki Kırmancların (Zazaların) önemli bir bölümünün etnik kimlik adı olan „Kırmanc“, Kürdistan`ın farklı bölgelerinde yaşayan ve Kürtçenin değişik lehçelerini konuşan Kürtlerin ortak isimdir.

7. Bu yazıya konu teşkil eden Kırmanc (Zaza) Kürtlerinin kendilerine verdikleri ve yukarıda sırlanan öteki ulusal kimlik adlarına ya da benzerlerine de, hem tarihi kaynaklarda ve hem de günümüzde, değişik şekillerde (yer, kişi, sosyal grup adı olarak) rastlamak mümkündür. Tarihi kaynaklardan bahsetmişken, bunlara ilişkin bir kaç örnek vermek yerinde olur kanısındayım:

„... Yunan yazarlarından Polybe (Polibio)`in M.Ö. 200`lerde sözünü ettiği `Cyrtii`, Starbon`un sözünü ettiği Kûp Tıoı (okunuşu: Kirtii, anlamı: Kirtiler) ve Romalı tarihçi Tito Livio (M.Ö. 54-M.S. 17)`nun sözünü ettiği `Cirtei`/ `Cirti`sözcüklerinin bugün bazı bölgelerde Dımili Kürtlerinin kendileri için kullandığı `Kırd` ve bunun çoğul biçimleri olan `Kırdi`ya da `Kirdi`sözcükleriyle neredeyse aynı olmaları gibi hususlar üzerinde durulmamıştır. (7)
„Zaza" sözcüğü bakımından da durum farklı değil. Dersimli Kürt yazar Dr. M. Nuri Dersimi, konuya ilişkin olarak, *„Birinci **Dara`nın (526-486 M.E.)** tarihinde Bisitun kitabelerinde bahsettiği Zuza mıntıkası: Kürdistan' ın hali hazırda Zozan denilen mıntıkası ile aynı olduğu ve hatta Cezirede dahi bu namda bir yer mevcut olduğu..."* diyor (8),
Malmısanij ise aynı konuya şu cümlelerle dikkat çekiyor:
*„...Gerçekten de M. Ö. 526-486 yılları arasında hükümdarklık yapmış olan Dara (Dariyus) zamanında, Babil`e yakın olan „Zazana"dan söz edilir. Zaza adına, milattan binlerce yıl öncesine ait başka bazı kaynaklarda da rastlanıyor. Örneğin M.Ö. 3000`li yıllara ait olduğu tesbit edilen ve aşağı Mezopotamya`daki Mari`de bulunmuş olan Sümer tapınaklarından birinin adı **Ninni-Zaza** (Nini Zaza)`dır (9).*

8. Kürt dili üzerine çalışma yapan yabancı araştırmacılardan bazıları, örneğin Karl Hadank ve Artur Çristensen, Dımılilerle Goranların aslen Kürt olmadıklarını, bunların Hazar Denizi`nin güneybatısından gelen Deylemler olduklarını ileri sürmüşlerdir. Çristensen, „Dımıli" sözcüğünün, harflerin yer değiştirmesi suretiyle „Deylem" sözcüğünden türdeğini ileri sürmektedir.
Kanımca bu görüş çeşitli yönlerden zaaflar içeriyor ve sonuç olarak doğru değil.
8.1. Bu tezin savunucuları, Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerin „Dımıli" sözcüğünden çok daha yaygın olarak kullandıkları „Kırmanc", „Kırd" ve „Zaza" etnik kimlik adlarını yok saymış, tezlerini sadece „Dımıli" üzerine temellendirmişlerdir.
8.2. Bu görüşün savunucusu yazarlar, „Dımıli" söcüğünün yazılı kaynaklarda da geçen 20`ye yakın varyantını görmezlikten gelmiş, tezlerini sözcüğün bir tek varyantı üzerine şekillendirmişler. Nitekim bu noktaya dikkat çeken Kürt yazar Malmisanıj, *„... `Dımıli`nin `Deylem `„ sözcüğünden kaynaklandığını iddia edenler `Dunbuli` sözcüğünün neyin nesi olduğunu izah etmemişlerdir.*
Kanımca `Dımıli` sözcüğü `Dunbuli`veya `Dunbeli`sözcüğünün değişikliğe uğramış biçimidir," der (10).
8.3. Bu güşte olanlar, „Dımıli" sözcüğünün kaynağı ile ilgili olarak ileri sürülen öteki görüşleri, örneğin bu sözcüğün büyük bir Kürt aşiret konfederasyonu adı „Mıl", „Mıli" ve „Mılan",ya da Kürdistan`da bir kalenin adı olan „Dunbul" (Donbol) sözcükleri ile bağlantısı konusunda yazılanları gözardı etmişlerdir.
8. 4. Bu tezin sahiplerinin önemli bir diğer eksiği ise, Dımılilerin Deylemlerin devamı olduklarını ileri sürerlerken „Dımıli" ve „Deylem" terimleri arasında bağ kurma dışında görüşlerine dayanak teşkil edecek kanıtlayıcı bilgi ve belge sunamamaları, Dımılilerin Kürt olduklarına ilişkin bilgiler içeren pek çok kaynağı ise göz ardı etmeleridir.
8.5. Dili, adeta halk ya da ulus olmanın tek kriteri haline getirmek ise söz konusu kesimlerin ayrı bir yanlışlığıdır. Günümüzdeki örneklerden de anlaşılacağı gibi, farklı halklar aynı dili konuşabilecekleri gibi, kimi tarihi koşulların sonucunda aynı ulusun mensuplarının birden çok dili konuşması da mümkün olabilir.

Beri taraftan „Dımıli" teriminin Kürtlerin bir bölümüne ait bir ad, diğer bir deyişle Dımılilerin Kürt olduklarını ortaya koyan çok sayıda kaynak var ki bunlardan bir kaç tanesine değinmekte yarar var:
*„Dınbıli adının yazılı kaynaklarda çok değişik biçimlerde geçtiğini daha önce belirtmiştik. **Dınbıli adındaki Kürt kabilesinden sözeden –bildiğimiz- en eski tarihçi Mesudi`dir.** Arşak*

Poladya`nın aktardığına göre Mesudi (ölüm tarihi: 956) ad-Dababile (Dunbili) kabilesinin Suriye`de yaşadığını yazar...
*`14. Yüzyılda yaşamış olan Mecdeddin Yakub Firuzabadi (1329-1414) de Arapça olarak yazdığı El-Kamusu'l-Muhit adlı ünlü sözlüğünde, **bu sözcüğün** (Dimili sözcüğünün M.Ç.) **doğru biçiminin Dunbul olduğunu ve bunun daha önceleri Musul civarında yaşamış olan bir Kürt aşiretinin adı olduğunu kaydeder**. Firuzabadi`nin bu açıklaması, hem bugünkü Dimili sözcüğünün aslını, hem de bunun bir Kürt aşiretinin adı olmasını belirtmesi açısından önemlidir.*
(...)
*`Dunbulilerin Kürt oldukları genellikle kabul edilir. Örneğin bu sülaleye mensup olup 995`te ölen bir bey, **Emir Süleyman Kurd** adıyla bilinir. Tarihsel kaynakların yazdığına göre, aynı sülaleye mensup olan beylerden Emir Ehmed Beg`in (ölüm tarihi: 1472) **Kürtçe bir divanı** vardı ve bu divan Kürtler arasında Hafız-ı Şirazi`nin divanı kadar değerliydi..."* (11).
(...)
*„Basile Nikitine`nin Farsça bir el yazmasından aktardığı bir bölümde, Dunbulilerin (Donbolilerin) adlarını „Dunbul" (Donbol) kalesinden aldıkları belirtilir. Bu kaleden ise bazen **Diyarbekir`in dağlık kesiminde**, bazen **Fırat Nehri kıyısında**, bazen „Türklerin Karacahisar **(Qerecehisar)** dediği fakat Dunbul (Donbol) Kalesi olarak ünlü olan" bir kale, bazen de **„Kürdistan`ın ortasındaki" bir kale** diye söz edilir..."*
(12)
Malmisanıj, bahsi geçen Dunbul Kalesi hakkında bir açıklamanın da Ali Ekber Dêxuda da tarafından yapıldığını belirtiyor ve ona ait şu paragrafı aktarıyor:
***„Dunbul, Diyarbekir yöresindeki bir dağın adıdır**. Azerbaycan Dunbulilerinin reisleri aslen bu yöredendirler ve Kürdistan`da Dummel/Zaza diye ünlüdürler. (italikler Malmisanıj`a ait)"*
(13)
Konun dikkate deger yanlarından bir tanesi de Kürdistan`ın kuzeyinde Kırmancca (Zazaca) konuşanlar için kullanılan „Zaza" teriminin, Güney ve Doğu Kürdistan`da Kurmancca (Kırdaski) lehçesini konuşanlara da verilen bir ad olmasıdır ki bu bilgi yazılı kaynaklarda da mevcuttur:
„ ...Örneğin, Muhemmedi Xal`ın 1960`da Güney Kürdistan`daki Süleymaniye`de yayınlanan Ferhengi Xal adlı Kürtçe sözlüğünde, Zaza lehçesi, Kurmanci olarak bildiğimiz lehçe anlamında kullanıldığı gibi, Doğu Kürdistan`dan Muhemmed Teqi İbrahimpur da Farsça-Kürtçe sözlüğünün girişinde, adını Behdinan (Badinan) yöresinden alan Behdinan lehçesine (Yani Kurmanci lehçesine) halk arasında „Zaza" denildiğini belirtir..." (14)
Geçtiğimiz yıl yani 2006 yılında, Güney Kürdistan`a yaptığım iki gezi sırasında, konuyu kimi Kürt aydınlarıyla konuştum. Yanıtları özetle *„15-20 yıl öncesinde kadar böyleydi, kurmanci konuşanlara Zaza deniliyordu ama son dönemde bu terim pek kullanılmıyor,"* şeklinde oldu. Diğer bir deyişle onlar da yukarıda verilen bilgiyi doğruladılar.

Öte yandan, kimi yabancı yazarların „Zaza" ya da „Dımılı" lerin aslen Kürt, konuştukları dilin ise Kürtçe olmadığına ilişkin görüşleri, Dımılilerin kendilerini ne ilgilendirmiş ne de etkileyebilmiştir. Onlar, oldum olası kendilerini Kürt, dillerini de Kürtçe olarak görmüş, Kürt halkının bir parçası olarak onun özgürlük mücadelesinde yerlerini almışlardır.

Kırmancları (Zazaları) Kürt Görmeyen Tez Son Dönemde Neden Güncelleşti?
Kırmancların (Kırdların/Zazaların) Kürt olmadıkları şeklindeki görüşün kısmen yaygın olarak tartışılması ve sayıları az da olsa Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerin de bu işe bulaşmaları, 1980 yılından sonra ki döneme rastlar. Bu tarihten önce Kırmanc (Zaza) Kürtler içerisinde, kendi etnik kimliği, daha doğrusu kürtlüğüyle ilgili olarak her hangi bir kuşku ya da tartışma söz konusu değildi.

Kuşku yok ki bu dönemde böyle bir tartışmanın başlatılması Kırmancların (Zazaların) etnik kökeni ilgili olarak yeni verilerin ortaya çıkmasının bir sonucu değildi. Nitekim, söz konusu görüşü savunanlar, bu gün hala da iddialarına dayanak teşkil edecek ciddiye alınır bir inceleme-araştırma çalışması yapabilmiş değiller. Bunu yapamıyorlar, çünkü Kırmancca konuşan Kürtlerin tarihi, kimliği ve mücadelesi, onlara bu şansı tanımayacak kadar açıktır. O halde, bu duruma hangi nedenler yol açtı, ona bakmak gerekir.

1. Bence olayın temel nedeni, 1980 askeri darbesinden sonra devletin, Kürtleri bölüp parçalamak amacıyla, Alevilerle Zazaların Kürt olmadıkları yönünde harcadığı ve bu gün halen de harcamakta olduğu yoğun çabadır.

2. 1980 faşist askeri darbesinin ardından gelen yoğun baskı ve terör ortamı, sol ve demokratik güçlerin aldığı yenilgi, bunun sonucu olarak ortaya çıkan moral bozukluğu ve umutsuzluk! Bu durum ise bir çok insanı mücadeleden uzaklaştırıp pasifleştirmekle kalmadı, bir çoğunu yeni arayışlara itti, bir uçtan ötekine savrulmalarına neden oldu.

Etnik ya da dinsel kimlik inkarı ve bunlardan kaçışın, baskı dönemlerine özgü sosyolojik olgular olduklarını göz önüne alacak olursak, bu gelişmeye şaşmamak gerekir.

T.C. sınırları içersinde Kürt olmanın ve Kürt olarak yaşamanın güçlükleri gözönüne alınırsa; geriye gidişi ifade eden bu tür bir sosyolojik dönüşüme de şaşırmamak gerekir.

3. Sömürgeciliğe karşı mücadelede yoğunlaşan Kürt örgütlerinin, lehçe ve dini inanç farklılıkları türünden içe dönük sorunlara yeterince eğilememeleri ve çözüme ilişkin görüşlerini kamuoyu önünde gereği gibi tartışmamış olmaları, buna ek olarak özellikle de PKK`den kaynaklanan kimi tepeden inmeci, otoriter yaklaşımların kimi kesimlerde yarattığı tedirginlik.

4. Bu arada yeri gelmişken, bazı ermeni çevrelerin bu doğrultuda harcadıkları çabalara da kısaca değinmekte yarar var. Örneğin, Erivan Üniversitesi öğretim üylerinden **Garnik Asatrian** bunlardan biridir. Bir dönem Avrupa ülkelerini sık sık gezen ve bu konuyla ilgili görüşme ve toplantılar yapan Asatrian, Piya dergisinin 14. sayısında konuyla ilgili olarak şunları yazıyordu:

"Zaza halkını kesinlikle Ermeni halkından ayrı düşünemiyorum. Zazaistan ve Ermenistan bizim müşterek vatanımızdır. ...

"Zaza halkı önümüzdeki 10-15 yıl içinde Ortadoğu'nun önemli siyasal faktörlerinden biri durumuna gelecektir. Fakat bu gelişmenin olması için çok çalışmak gerekiyor."

Görüldüğü gibi G. Asatrian görünürde bilim adamı sıfatıyla konuşuyor ama söyledikleri, akademik çalışmanın sınırlarını aşan politik nitelikli şeylerdir.

Asatrian ve çevresi bir ara, Erivan'da **„Zaza halkına ilişkin bilimsel çalışmaların yapılabileceği bir Zaza Kültür Merkezi"** oluşturmaya, ayrıca da **"Dersim"** adlı vir dergi çıkarmaya çalışıyorlardı ki bu da oldukça dikkat çekiciydi. Bilindiği gibi Erivan`da Zazalar yaşamıyor.

Genetik Bir Araştırma İle Yinelenen Bir Gerçek:

Almanya`da kendi dalında ciddi bir otorite olan **Leipzig Max-Blanc Enstitüsü**, **Norveç Bilim ve Teknoloji Üniversitesi ile Londra HGI DNA Refernece Laboratory, National Blood Service** (HGI DNA Araştırma Laboratuvarı, Ulusal Kan Merkezi) tarafından, farklı Kürt gruplarının genetic açıdan durumlarını saptamak üzere ortaklaşa yapılan bir araştırmanın sonuçları, Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerin etnik kökeni ile ilgili bilimsel veriler ortaya koyuyor.

Genetic alanda Uluslararsı üne sahip bilimsel bir yayın organı olan **„Annals of Human Genetics"** dergsinde yayınlanan araştırma sonuçları, Kırmanc (Zaza) Kürtleri ile öteki Kürt gruplarının bu açıdan farklı olmadıklarını açığa çıkarıyor.

Ivan Nasidze, Dominique Quinque, Murat Öztürk, Nina Bendukidze ve Mark Stoneking tarafından hazılanan **"mtDNA and Y-çromosome Variation in Kurdiş Groups**" (Kürt

Gruplarında MtDNA Kromosomu Değişikliği) başlıklı makalenin girişinde belirtildiğine göre, araştırma, Türkiye`de yaşayan Kurmancca ve Zazaca konuşan Kürtlerle, Gürcistan`da yaşamakta olan Kurmmanca konuşanları kapsıyor. Rapor`un girşindeki özet bölümünde söyle deniliyor:
"...Mevcut veriler, öteki Kürt grupları, Avrupalılar, Kafkasya, Batı ve Orta Asya gruplarına ait verilerle karşılaştırıldığında, hem mtDNA hem de Y-cromosomu bakımından, Kürt Gruplarının etnik olarak en yakın oldukları Gruplar Batı Asyalılar, en uzak oldukları Gruplar ise Ortasyalılardır... Yine elde ettiğimiz sonuçlar, Zazaca konuşan Grubu köken olarak Kuzey İranlı gösteren görüşlere de haklılık kazandırmıyor. Bunlar (Zazaca konuşanlar –M.Ç.) *büyük oranda genetik olarak öteki Kürt Gruplarıyla benzeştirler..."*
Sosyolyoji ve tarihten sonra tıp biliminin de vardığı bu sonuç, Kürtlerin etnik kökeni ile ilgili iki tezi birden, bir daha bellerini doğrultmayacakları şekilde çürütmüş oluyor. Bunlardan biri, 1923`lerden beri Türk milliyetçileri tarafından öne sürülen „Kürtler aslen Türktür" tezidir. Gerçi Türk devletini kuran ırkçı-şövenler bilerek böyle bir yalana sarıldılar ve söyledikleri hiç bir zaman inandırıcı olamadı ama yine de yukarıda değinilen araştırma sonuçlarının bu tezi olarak bır kez daha yerle bir etmesi olumludur. Üstelik söz konusu bilimsel araştırma sadece Kürtlerin Türklerle aynı soydan gelmediklerini ortaya koymakla kalmıyor, Kürtlerin, araştırma kapsamına giren gruplar içerisinde en uzak oldukları grubun Ortaasyalılar, yani Türklerin de aralarında bulundukları grup oldugunu gösteriyor.
İflas eden ikinci tez ise hiç bir ciddi bilgi ve belgeye dayanmaksızın ortaya atılan zorlama „Zazalar Kürt değiller" tezidir.

Geçmişe Başka Açıdan Bir Gezinti
Kırmancca konuşan Kürtler ne zamandan beri bu gün üzerinde bulundukları topraklarda yaşıyorlar? Bu soruya kesin bir yanıt verebilecek durumda değiliz. Ancak bu tarihin hayli eskilere uzandığı da bir gerçektir.
Çarlık Rusyası Cografya Kurumu (ZIRGO)`ya ait belgeler arasında yer alan 1863 tarihli „Dersim Kürtleri" başlıklı bir raporda *„Kürtlerin bölgeye yerleştiği dönemi kesinlikle tesbit etme olanağı yok. Tahminlere göre, bu dönem, Ermenistan`ın yıkıldığı zamana rastlar..."* deniliyor (15).
Yunan ve Romalı tarihçilerin „Cyrti"lerle ilgili olarak verdiği bilgilere yazının daha önceki bölümlerinde yer verilmişti.
Dersimli araştırmacı Dr. M. Nuri Dersimi ise Kırmancca (Zaza) konuşan Kürtlerin Dersim`deki varlıklarının Med`ler dönemine kadar uzandığını güçlü bir ihtimal olarak dile getirmektedir (16).
Aynı yazarın aktardığına göre, Ünlü Kürt tarihçisi M. Emin Zeki, „Hülasatü Tarih El Kurd û Kurdistan" adlı kitabında, Kürt „Mılan" aşiretine mensup 55 aşiretin önce Abbasiler, daha sonra ise Osmanlı Padişahı Sultan Selim zamanında Dersim`den göç ettiklerini ve El Cezire`nin kuzey mıntıkasına (bu günkü Irak-Türkiye sınırı) yerleştiklerini yazıyor ve bunların isimlerini tek tek sayıyor.

Şeref Han Bedlisi tarafından 1597 yılında tamamlanmış olan Kürt tarihi kitabı „Şerefname" de, Dinbililerin bu gün Türkiye sınırları içerisinde bulunan Kürdistan' ın Cizra Botan yöresinden Iran Azerbaycanı`na bağlı Xoy yöresine göç ettikleri, bunların başta Êzdi dinine mensup oldukları ve zamanla dillerini unutarak Türkçe öğrendikleri belirtilir (14).

Maslmisanj, aynı konuya ilişkin olarak Dr. O. Blau`nun „Naçriçten Über Kurdisçe Stämme" (Zeitsçrift der Deutsçen Morgenländisçen Gesellsçaft, Leipzig, Bd: 16 (1862), s. 617-618) eserinde yer alan şu alıntıyı da aktarıyor:
*„**Dunbeli**... bugün **Kızılbaş taifesinden sayılan bir Kürt kabilesidir**. Hepsi Türkçe konuşurlar ... Xoy vilayetinde yaşarlar ." (17)*

Kuzey Kürdistan`ının, kuzey-batısında konuşulmakta olan Kırmancca (Zazaca) lehçesinin, Kürdistan`ın güneyi ile güney-doğusunda konuşulmakta olan Hewramanca / Goranca ile olan yakınlığı da, üzerinde dikkatle durulmaya değer noktalardan biridir. Bilindiği gibi, Hewraman, Irak Kürdistanı`nda, Süleymaniye kentinin güney doğusunda, Iran-Irak sınırının iki yakasında yer alan bir bölgenin adı, Hewramanlar ise burada yaşayan Kürtlerdir. Hewraman ya da Goranların bir kesimi müslümandır. Bir kısmı ise Ehli-Hak inancına mensupturlar. Bu inancın, Irak Kürdistanı`nın güney kesimlerinde, Musul-Kerkük ve İran sınırına kadar uzanan bölgede dağınık halde yaşamakta olan mensupları Kakayı, inancın kendisi ise Kakyilik olarak biliniyor. Bu inanç mensupları ile Türkiye Kürdistanı`nın kuzey ve batı kesimlerinde yaşamakta olan Alevi inancına mensup Kürtler arasında, hem dini inanç, hem de gelenek ve töre yönünden var olan büyük benzerlik de gözardı edilmemesi gereken bir durumdur. Hewramanca lehçesinin, Avesta diline çok yakın, kimilerine göre ise en yakın olması da dikkat çekilmesi gereken önemli noktalardan biridir.

Yine günümüzde çoğunluğu Irak Kürdistanı`nda yaşamakta olan Êzdi Kürtlerle, Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtler; özellikle de Alevi olanlar arasında hem dini inanç, hem gelenek ve töre itibariyle var olan benzerlikler de dikkat çekicidir.

Bütün bu özelliklerin yanısıra, bir çok Kürt aşiretinin, hem konuştukları lehçe ve hem de dini inanç yönünden homojen bir yapıya sahip olmadıkları noktasını da gözardı etmemek gerekir. Bunu, bazı örneklerle biraz açmaya çalışalım.

Demenan ve Alan aşiretlerinin Dersim`de yaşayanları Alevi inancına mensup olup Kırmancca (Zazaca) lehçesini konuşurlar. Alan aşireti, Diyarbekir `in kuzeyindeki Piran bölgesinde de Kırmancca konuşur fakat alevi değil, sünni müslümandır. Buna karşın Wan (Van)-Ağrı yöresindeki aynı aşiret mensuplarının lehçesi kurmancca, dini ise müslümanlıktır. Heyderan / Haydaran aşireti, Dersim`de kırmanc (zaza) - alevi, Diyarbekir`in kuzeyine düşen bölgede kırmanc (zaza) - müslüman, Wan-Hakkari yöresinde kurmanc-müslüman, Güney Kürdistan`nın Hewlêr (Erbil) yöresinde ise soran - müslümandır. Gerçi Hewlêr bölgesindeki Haydaranlarla, öteki yörelerdekiler Haydaranlar arasında aşiretsel bağ olup olmadığından emin değiliz ama aynı isme sahip oluşlarını sıradan bir gelişme olarak da kabul etmek de zordur. Lolan, Dersim ve çevre bölgelerde bir Kırmanc (Zaza)-Alevi aşiretidir. Türkiye sınırlarının güneyinde, Iran-Irak sınırı üzerinde bulunan bir bölgenin adı Lolan`dır ve burada yaşamakta olan aşiretlerden biri de yine „Lolan" adını taşımaktadır. Bu yöredeki Lolanların konuştukları lehçe Soranca, dinleri ise müslümanlıktır. Karsanan aşireti Dersim`de kırmanc-alevi, Çewlig (Bingöl) iline bağlı Kiğı ilçesinde kurmanc-alevidir. Dersim-Erzincan yöresinde yaşamakta olan Mılan ile Dersim-Erzincan, Erzurum, Maraş ve öteki bölgelerde yaşayan Butkan aşireti mensupları kimi yerlerde Kırmancca (Zazaca), kimi yerlerde ise Kurmancca konuşurlar. Dinleri ise bazı yörelerde alevi, bazı yörelerde müslümanlıktır. Dersim`deki Şekak (Sekak) aşiretinin (Türkçede: Savak) lehçesi Kurmanccadır fakat dinsel olarak iki bölüme ayrılmış durumdalar; bir bölümü alevi, bir bölümü sünni müslümandır. Ayrıca bu aşiret ile İran Kürdistanı`nın kuzey kesiminde yaşayan ve Kurmancca konuşan Şikaklar arasındaki isim benzerliği, bunların aynı aşiretin mensupları oldukları ihtimalini de akla getirmektedir. Kuzey Kürdistan`ın kuzey kesimlerinde yaşamakta olan Xormek (Hormek) aşiretinin de bir bölümü Kurmancca, bir bölümü Kırmancca konuşmaktadır. Bunlarında bir bölümü alevi, bir bölümü sünnidir. Dersim`de Kureşan aşiretinin büyük çoğunluğu Kırmancca konuşurken, Semsûr (Adıyaman) ve Antep bölgesinde yaşayanların tamamı Kurmancca konuşmaktadırlar. Bu gün Irak Kürdistanı`nın Duhok ili çevresinde yaşamakta olan Êzdi Kurt aşiretlerinden bir tanesinin adı „Dımıli", lehçesi ise Kurmanccadır.

Buraya kadar verilen örnekler, Kürtlerin duragan ve homojen değil, önemli lehçe ve dini inanç farklılıklarını bünyesinde barındıran dinamik bir toplum oldukları gerçeğini ortaya koyuyor.

Kürtler, ayrıca eskiden beri hem kendilerine ait ülkede ve hem de Kürdistan`dan dışarıya doğru yer değiştiren bir halktır. Tabi burada kullanılan „yer değiştirme" kavramı, sadece gönüllü yer değiştirmeleri ihtiva etmiyor. Ondan daha önemli ve ağırlıklı olarak politik iktidarlar eliyle gerçekleştirilen zoraki göçler, diğer bir deyişle sürgünler ile savaş ve dogal afetler sonucu gerçekleşen zorunlu yer değiştirmeleri ifade etmektedir.

Bu konunun araştırılması, Kürt tarihçileri başta olmak üzere tarihçilerin işidir. Biz de bu işi onlara bırakalım ve Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerin bu gün üzerine yaşadıkları topraklara gelişlerine ilişkin somut bir olaya yer vermekle yetinelim.

Kimi belgelerden, Kırmanc (Zaza) Kürtlerine ait en büyük göç dalgalarından birinin 16. yüzyılın başlarında yaşadığı anlaşılıyor. Türk yazarı, tarihçi Işak Sunguroğlu, bu konuda şunları yazmaktadır:
"... Şah İsmail ise, zaptettiği bölgelerde emniyeti temin etmek için kendi tebaasından olan Dinbilli aşiretini tedibe girişince etrafında bulunan bütün Irak Kürtleri korkularından batıya doğru kaçmağa başlamışlar ve gelip Van, Bitlis, Diyarbekir, Harput gibi dağlık bölgelere yayılmışlar ve bunlardan bir kısmı bilhassa sarp dağlara ve vahşi meşe ormanlarına sahip ve aynı zamanda yol uğrağı da olmayan Dersim'i bir yurd olarak seçmişler ve buraya yerleşmişlerdi..." (18).

Bu alıntıda adı geçen ve günümüzde Kırmancca konuşan Kürtlerin yoğun olarak yaşadıkları Dersim ve yakın çevresine, o dönemde Çemişgezek, öteki adıyla Melkişi Beyliği hakimdi. Şeref Han Bitlisi`nin, Şerefnamede bu Beylik hakkında verdiği bilgilerin bir bölümü şöyle:
"Üç kısma ayrılan Melkişiler Kürdistan'da büyük ihtişamları, hizmetçilerinin, taraftarların›n ve kendilerine bağlı olanların çokluğuyla ün yapmışlardır... Ülkeleri ise genişlik ve önem bakımından, uzak yakın herkesçe 'Kürdistan' özel adıyla tanındı; öyle ki berat ve emirnamelerde ve diğer sultanlık belgelerinde bu ad geçtiği zaman, yalnız bu önemli vilayet anlaşılır; ayrıca Kürtler arasında 'Kürdistan' sözcüğü geçtikçe, bundan yalnız Çemişkezek Vilayeti kastedilir" (19).

Osmanlı devletinde nüfusa ilişkin kayıt ve istatistikler çoğunlukla Msülüman-müslüman olmayan esasına göre düzenleniyordu. Ancak bu, gerektiğine belgelerde etnik kimliklere yer verilmediği anlamına gelmez. Bir asimilasyon politikasına sahip olsa da, Osmanlı İmparatorluğu bu alanda Türkiye Cumhuriyetinden daha ileri ve tolerasnlı bir politikaya sahipti. Osmanlı`da her hangi bir halkın, dini inancın ya da ülkenin adı yasaklı değildi. Bu yüzden de resmi kayıt ve belgelerde Kürt ve Kürdistan terimlerine rastlama bakımından her hangi bir sıkıntı söz konusu değil. Kürdistan, Kürtlerin ülkesinin resmi adıydı ve Kürtlerle ilgili belgelerin arşivlenmesi de bu esasa göre yapılmaktaydı.

Arnavut asıllı Osmanlı yurttaşı Şemseddin Sami, 1989-1998 yılları arasında yayınladığı ilk Türkçe Ansiklopedi olan „Kamûs' ul-A`lâm" da Kürdistan`ın kuzey sınırları tarif edilirken, *„Bu itibarla, Osmanlı İmparatorluğunda, musul ilinin büyük bölümü, yani Dicle`nin solunda bulunan yerleri ve Wan ve Bitlis illeriyle Diyarbekir ve Mamuretülaziz (Elazığ M.Ç.) ilinin birer parçası ve **Dersim Sancağı** (abç) Kürdistan`dan sayılır," deniliyor.* (20)
Türk Generali Kazim Karabekir`in, Kürt sorunu ile ilgili olarak 4 Haziran 1923 tarihine Genel Kurmay Başkanlığına sunduğu raporda, yapılması gerekenlere ilişkin önerilerini sıralarken, *„..Kürtlüğün zayıf zamanımızda teşvikata kapılarak hem kendilerini mahf hem de bizi izrar*

etmeleri pek muhtemel olduğundan iki mühim Türk kanalı ile ***Kürdistan*** *(abç) üç kısma bölünmelidir. Bu kanalların*
(1) Şimâlden Cenûba doğru Hasankale-Malazgırt-Bitlis-Siirt-Cizre,
(2) ***Erzincan-Pülümür-Nazımiye-Palu*** *(abç)-Ergani-Diyarbekir-Mardin,*
(3) Şarkdan Garba Karaköse-Malazgirt-Muş-Genç-Palu,
(4) Siirt-Diyarbekir yani Dicle boyu. Bunlardan en mühimi ***Malazgirt ve Nazımiye*** *(abç) mıntıklarına kuvvetli Türk köylerinin yerleştirilmesidir," denilmektedir.* (21)
Görüldüğü gibi Kazım Karabekir için de Küristan`ın kuzey-batı sınırı Erzincan`dan başlıyor, doğal olarak Dersim`i de kapsıyor. Üstelik, Karabekir, Malazgirt-Dersim hattını en „tehlikeli" bölge olarak görmüş olmalı ki oraya özel olarak dikkat çekiyor ve „*kuvvetli Türk köylerinin"* bu hat üzerine yerleştirilmesini istiyor.
Osmanlı belgelerinde hangi lehçeyi kouşursa konuşsun, Kürtler „ekrad" olarak adlandırılıyor. „Ekrad" arapçada „Kürtler" demektir. Örneğin, 16. Yüzyıla ait tharir (kayıt) defterleini incleyen Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, bu defterlerde 17 Kürt grubunun adının geçtiğini söylüyor ve bunlardan bir kaçını sayıyor. Bunlar içerisinde „Ekradı Dımıli" ve „Ekradı Disimlü" diye iki grup ismi geçiyor (22). „Ekradı Dımıli" bu günün Türkçesiyle Dımıli Kürtleri, „Ekradı Disimlü" ise Dersim Kürtleri demektir.
Bu gün Dersim`de kendilerini „Dımıli" olarak nitelendiren her hangi bir aşiret ya da grup mevcut değil. Kırmanca (Zazaca) konuşan Kürtler için „Dımıli" adını, yöredeki kurmanclar kullanıyorlar. Bir ihtimal, 16. yüzyıl da „Dımıli" olarak bilinen söz konusu Kürtler, daha sonraları göç ettiler. Siverek yöresinde, yaşamakta olan Kirmancların en azından bir bölümünün Dersim`den gitikleri halk arasında söyleniyor. Bu yörede bulunan Yımaz Güney`in köyünün adı ……….`dır.
Günümüzde Dersim`in Doğu kesiminde yer alan ve halk arasında sayısı 12 olarak gösterilen aşiretlere, bölgede verilen ortak isim, „12 Aşirê Dêsımi" (12 Dersim aşireti) ya da Dêsmiyan ya da Dêsıman/Dêsmıji (Dersimliler) dir.
Padişahlığa ait 29 Ocak 1782 tarihli bir cezalandırma emirnamesinde, cezalandırılmaları istenen Dersimli Kürtler „Ekradı Şey Hasanlu ve Desimlü ve Güvanlü" diye sayılmaktadır. (23) „Ekrad" sözcüğünün Arapçada „Kürtler" anlamına geldiği biliniyor. „Şeyh Hasanlu" ise Dersim`in batı kesiminde yerleşik olan büyük aşiret konfederasyonunun ismidir ve bunlar da tipki „Desimlü" grubu gibi Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerdir.
Dersim`de yukarıda bahs edilen kesimleri birbirlerinden ayırd etmek için „Dêsmiyman / dêsmıji û Sıxhesenan / Şıxheseniji" ya da „Sıxhesen û Dêsim" (Dersim ve Seyhhasananlar ya da Seyhhasan ve Dersim) yaygın olarak yapılan bir ayırımdır ki bu durum halk türkülerine de yansıyor.

Daha önce bahsettiğim, Çarlık Rusyası arşivinde bulunan ve 1863 yılına ait „Dersim Kürtleri" başlıklı raporda, bu bölgedeki Kürtler 5 grup halinde tasnif edilmektedir:
1. Dersimli.
2. Balabanlı.
3. Çaraklı.
4. Şeyh Hasanlı.
5. Küreşlı.

Burada ismi sayılan her beş grup da Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürt aşiretlerı ya da aşiret gruplarıdır.
Yeri gelmişken, aşiret adlarının sonundaki "lı" ya da "li" ekleri, bu isimlerin Kürtçe asıllarında yok. Bu, söz konusu adlar Türkçe yazılırken eklenen Türkçeye ait soneklerdir. Kürtçede aşiret adlarının sonuna bir cogul eki olan **„an"** gelir. Dersim kırmanccasında aynı sonekin **„û/ûn"** ve **„o/on"** formları da var. Örnek olarak verecek olursak, söz konusu 5 aşiret ya da aşiret grubunun Kürtçe orijinalleri şu şekildedir:

Dêsıman ya Dêsmıyan, Balabanan / Balavanan / Bolevanan, Çarekan, Şıxhesenan ve Kurêşan. Doğaldır ki **“an”** yerine **“on”** ya **“ûn”** ekleri geldiğinde isimler de ona göre şekil alırlar: Balaba**nû**/ Çarek**û**, şıxhese**nû**,... gibi.
Yazının başka bölümlerinde de değinildiği gibi “Dersimli” ve “Şeyh Hasanlı“, yanı Dêsiman ve Şixhesenanlar bir aşiret değil, bünyelerinde birden çok aşierti barındıran aşiret gruplarıdır. „Dêsim“ aşiretleri, bu günkü Dersim`in doğu, „Şixhesenanlar“ ise batı yakasındalar.
Etnik yönden Kürtler incelenirken göz ardı edilmemesi gereken önemli noktalardan biri de şudur. Kendilerini ve lehçelerini değişik adlarla (Kırmanc, Kırd, Zaza, Dimili, Soran, Goran, Kakayi, Germiyan vs.) adlandıran Kürtler, sıra entellektüel çalışmaya ve özellikle de politik dile geldiğinde, söz konusu yerel isimleri genellikle bir yana bırarkıyor, ortak etnik kimliği ifade eden “Kurd” (Kürt) terimini kullanıyorlar. O nedenle de hem yabancı araştırmacılarla yapılan konuşmalarda ve hem de Kürtler tarafından yabancı dillerde yazılan eserlerde, söz konusu yerel isimler yerini ortak isim olan „Kürd“e ya da ona denk düşen terimlere terk etmektedirler.

20. Yüzyılda Kırmancca (Zazaca) Konuşan Kürtlerin, Kürt Yurtsever Mücadelesindeki Rolleri

Yukarıda yapılan kısa tanıtımdan sonra artık Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerin 20. Yüzyılda, Kürt direnişlerinde ya da özgürlük mücadelesinde oynadıkları rolü ele alabiliriz. Bu konuya değinirken de söze, Kürt özgürlük mücadelsinin 20. yüzyılın başlarından itibaren kimi yönlerden yeni bir döneme girdiğine değinerek başlamakta yarar var. Örneğin, Kürt aydınları ilk kez bu dönemde bir araya gelerek ulusal nitelikli örgütler oluşturdular. Dini ve mezhebi ne olursa olsun ya da hangi lehçeyi konuşurlarsa konuşsunlar, aydınlar bu örgütleri birlikte kurdular ve onların çatısı altında birlikte çalıştılar. Elbet bu da, Kürt toplumunun geleneksel örgütlenme biçiminden ve onların mücadele tarzından farklı, ondan daha ileri bir durumu, başka bir deyişle bir sıçramayı ifade ediyordu.
Yine aynı dönemde, Kürtler yayın alanında da o güne kadar yapmadıkları ya da yapamadıkları şeyi başararak aktif denilebilecek bir çalışma içerisine girdiler. Kürt aydınları, her fırsatta halkı okuma-yazma öğrenmeye davet ederken, Kürt dili ile yazma çabası da hız kazandı. Bu ve benzeri çalışmalardan ötürü, yüzyılın başından 1923 yılına, yani Mustafa Kemal dönemine kadar süren nisbeten kısa dönemi, Kürt halkı bakımından bir bilinçlenme ve hareketlenme, bir rönesans dönemi olarak adlandırmak yanlış olmaz.
1898 yılında, şair **Ahmedê Xasi**, **„Mewlidê Kırdi“** adıyla Kırmancca (Zazaca) bir mevlüt yazdı. Xasi, bu eseri neden kendı ana diliyle yazdı? Çünkü o bir Kürt yurtseveriydi ve elbette kendisini, ana dilinde eser vermeye iten başlıca neden de buydu. Kürtlerin kendi ana dillerini her yerde serbestçe konuşmaları, onunla okuyup yazmaları ve onunla dua etmeleri, Xasi için büyük önem taşıyordu.

Öte yandan, 20. yüzyılda kurulan ilk Kürt örgütü **Kürdistan Azmi Kavi Cemiyeti`**dir ki bu Cemiyetin kurucularından biri de **Kurdizade Ahmet Ramiz`**di. Ahmet Ramiz, Diyarbekir`e bağlı Lice Kırmanclarından, başka bir deyişle Zazalarındandı.

Bazı kaynaklar, 1908 yılında, İstanbul`da kurulan **Kürt Teavün ve Terakkıi Cemiyeti**`nin kurucularından birinin de yine aynı kişi, yani **Kurdizade Ahmed Ramiz** olduğunu belirtmektedirler.

1912`de kurulan **Kürt Talebe Hevi Cemiyeti**`nin kuruluşunda da Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerin oldukça aktif olduklarını görüyoruz. Bunlardan üç tanesi, **Dr. Fuat, Teyyib Ali** ile **Şadiyê Paloyi** idiler. Bu ateşli Kürt yurtseverlerinin her üçü de 1925 yılında Şey Sêid önderliğindeki Kürt Ulusal Direnişinin ardından Diyarbekir`de idam edildiler.

Aynı dönemde İstanbul`da kurulan örgütlerden biri de **„Kürdistan Muhiban Cemiyeti“**ydi. Yazının daha önceki bölümlerinde adı geçen Dersimli Kürt yazar M. Nuri Dersımi`nin, Cemiyetin kurucu ve yöneticisi olarak ismini verdiği kişiler, Dersim ve çevresinin Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtleridir. Dersimi`nin verdiği bilgiye göre, Cemiyet`in önde gelen kurucusu ve başkanı Dersimli **Mıle Xıdır** (Mıle Hıdır) idi. Bundan ayrı olarak da yine Dersim`li **Miralay Halil Bey,** kardeşi **Hasan,** Erzincan`li **Ali Paşa,** Pülümür`lü (Dersim`e bağlı bir ilçe) **Sey İbrahim (İvrayim),** yazarın bahsettiği kurucu ve yönetici kişilerdir. Dersimi, Derneğin sekreterliği görevinin ise kendisi tarafından yerine getirildiğini dile getirmektedir. (24)
M. Nuri Dersimi, o dönem Dersimli Kürt yurtseverlerinin yaptığı çalışmalar üzerinde dururken, Kureşanlı (25) Süleyman Cavuş`tan da bahsediyor. Onun verdiği bilgilere göre Dersimli Süleyman Çavuş Balya Madeninde çalışan 1200 işçinin lideridir. Yazar, aynı yıllarda Balya`ya gizlice silah götürdüğünü, Süleyman Çavuş`a teslim ettiğini, onun da bunları orada bulunan Kürt işçiler arasında dağıttığını, amaçlarının, gerektiğinde Kürt yurtseverlerine yardım etmek olduğunu belirtiyor. Dersimi ayrıca, o dönem Amerika`da yaşamakta olan Dersimli Kürtlerle İstanbul`da bulunan Kürtlerin derneğe sahip çıktıklarını, destek verdiklerini de yazmaktadır. Bu durum ie, yurtseverlik duyularının sadece aydınlar arasında değil, sıradan kitle arasında da canlı olduğunu ortaya koymak bakımından önemlidir.

Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerin, Kurmancca konuşanlara oranla daha ağırlıklı yasadıkları Dersim bölgesi, 20. Yüzyılın başlarında, Osmanlı Devleti için en ciddi baş ağrılarından birini teşkil etmekteydi. Bu yıllarda, Dersim ve çevresinde, Osmanlı askeri güçleriyle ile yöre halkı arasında çok sayıda çatışma yaşandı. Devletin bölgedeki askeri harekatları duruma göre bazan dar bir bölge ile sınırlı kalırken, bazan genişliyor ve bütün yöreyi kapsayan bir büyüklüğe ulaşıyordu.

Örneğin, 1907 yılında, Osmanlı ordusu Dersim`e karşı harekete geçti ve yoğun çatışmalar yaşandı. Bu, daha önceki operasyonaların bir devamıydı. Kürt aşiretlerinden Qozan, Şemkan ve Reşikan`lar bölgenin güney batısında yer alan Ali Boğazı çevresinde büyük bir direniş göstererek Osmanlıların emellerine kavuşmasını engellediler. Söz konusu üç aşiret, Kırmancca (Zazaca) konuşan aşiretlerdir.

Yoğun direniş nedeniyle istilacılar başarıya ulaşamadılar ama işin peşini de bırakmadılar ve hazırlıklarını tamamlar tamamlamaz,1908`de bir kez daha saldırıya geçtiler. Bu sefere katılmış olan asker sayısı, 1907`dekine oranla 4-5 kat daha fazlaydı. Dersim`e bağlı Hozat, Çemişgezek, Pulur (Ovacık), Nazımiye ve Pertek bölgeleri, fiili çatışma alanları haline geldi. 1907 askeri harekatının gerçekleştiği yerler, esas olarak Kırmncca (Zazaca) konuşan halkın yaşadığı alanlar iken 1908 harekatı çevreye dogru genişledi ve Kırmancca konuşanlar gibi Kurmancca konuşanların yaşadıkları alanları da içine aldı. Buna karşılık Dersim Kürtleri de lehçe farkına bakmaksızın birlikte kaşı koydular.

Birinci Dünya Savaşı`nın başladığı yıllarda, Kürdistan`ın bir başka yöresi olan Bitlis`te ulusal direniş gündeme girmişti. Rusya`nın Bitlis Başkonsolosu Çirkov, 1912 yılının Temmuz ayında hazırladığı bir raporda, Kürt halkının genel durumuyla ilgili olarak şunları yazıyordu:
„Şimdi Kürtler arasında ulusal bir ruh ve uyanış var ve bu durum, giderek ülkenin tüm sakinleri arasında yaygınalşıyor (...) Kürtler Bitlis ve diğer kentlerde yabancı boyunduruğundan kurtulmak istiyorlar. Bunun için de Siirt kentinde, Xerzan (Garzan) ve Botan`da; Bitlis`te, Hızan ve Mutki`de, Diyarbekir kentinde; Mardin, Nusaybin, Midyat, Cizre, Silvan`da; Musul kentinde, Zaho, Süleymaniye ve Kerkük`te; Van ilinde, Başkale,

Dışbılkın ve Gurcan`da baş kaldırıp devlet kurumlarına, silaha ve zahireye el koymak ve bölgede bir Kürt hükümeti kurmak istiyorlar...(26)"

Beklenen ayaklanma, 1914 yılında baş gösterdi. Ayaklanmanın önderlerinden **Mela selim**, o yörenin Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerindendi. Diğer bir deyişle direniş Kürdistan`ın kuzeyinde konuşulmakta olan Kürtçenin her iki lehçesini konuşanlar tarafından ortaklaşa gerçekleştirildi.

Yine Birinci Dünya savaşı yıllarında, Dersim Kürtleriyle Rusların ilişkilerinde de dikkat çekici noktalar var. Dersimliler bir yandan, Erzurum`dan sonra Erzingan (Erzincan)`ı da ele geçiren Ruslara karşı silahla direnerek Dersim`e girmemelerini sağlamaya çalışırken, bir yandan da kendileriyle diyaloğ içerisinde oldular ve uzlaşmak için çaba harcadılar. Bu arada, Osmanlı yönetiminden kurtulup ulusal yönetime, yani bir Kürt yönetimine kavuşabilmek amacıyla onlardan yardım talebinde bulunmaktan da geri kalmadılar.
Örneğin, bu savaş sırasında Kureyşan aşireti lideri **Aliyê Gaxi**`nin Plemuriye (Pülümür)`e gittiği ve o yörede bulunan Rus Komutanla konuşup anlaştığı biliniyor. Halk arasında sık sık konuşulan bu olayla ilgili olarak söylenenler özetle şu şekildedir. Aliyê Gaxi Rus Komutana: *„Dersimè girmeyin. Biz Türk değiliz, Kürdüz. Sizinle savaşmak istemiyoruz. Türklerle aramızda çekişme ve çatışmalar var. Bize silah yardımında bulunun ki onlara karşı savaşıp haklarımızı elde edebilelim,"* diyor. (27)

Bunun üzerine Ruslarla Drsimliler arasında anlaşmaya varılıyor ve Ruslar ondan sonra Dersim`i zorlamıyorlar.
Bu görüşmeden kısa bir süre sonra, Aliyê Gaxi Doğu Dersimlilerin geniş bir kesimini yanına alarak Kızılkilise (Nazimiye), Pêrtage (Pertek), Mazgêrd (Mazgirt) ve Çarsancak`a karşı harekete geçti, buradaki karakolları ve devlet dairelerini ele geçirip yönetime el koydu. Batı Dersim`de onunla ittifak içerisinde olan ve Ali Boğazı çevresinde yerleşik bulunan Kürtler ise Çemişgezek yöresinde aynı şeyi yaptılar. Plemuriye (Pülümür) yöresinde, Dersimliler Osmanlı Ordusuna ait 36. Tümene baskın düzenlediler ve silahlarına el koyarak onu dağıttılar.

Dersim ileri gelenlerinden bir kısmının Erzıngan`a gidip Rus Çar`ına telgraf çektikleri, Türk yönetiminden kurtularak bir Kürt hükümetine kavuşabilmeleri için yardım talep ettikleri de bilinmektedir. Kürdistan`da görev yapmış olan, Kürtleri ve dönemin gelişmelerini çok yakından bilen Türk Generali Kazım Karabekir, Çar`a bu şeklilde baş vurmuş olan Kürt aşiret liderlerinden bahsederken 7 tanesinin ismini veriyor. Bunlar:
1) Koç Uşağı (doğrusu: Qozan ya da Qocan M.Ç.) aşireti lideri **İdare Ibrahim**,
2) Maksud (doğrusu: Mexsudan M.Ç.) aşireti liderlerinden **Mustafa,**
3) Maksud aşireti liderlerinden **Polis**, (Polis Mızur M.Ç.)
4) Maksud aşireti liderlerinden **Kasımoğlu Munzur** (**Mızurê Qasımı**) (Dogrusu: mexsudan değil, Beytan aşiretı reisidir M.Ç.)
5) Belit (Yörede bu adı taşıyan herhangi bir aşiret yok, doğrusu Beytan olmalı M.Ç.) aşireti lideri **Zeynel,**
6) Bizgâr Uşağı liderlerinden **Bera** (Doğrusu **Pezgewran** aşireti olmalı, **Bera** değil **Bira** olması gerekir M.Ç.),
7) Kankiros'lu (Gangıras M.Ç.) **Seyid Aga**`dırlar. (28)
Karabekir, bu arada Ferhad Uşağı (Feradan M.Ç.) liderlerinden Havşarlı (Xeysare M.Ç.) Küçük Ağa (Axayo Qiz M.Ç.) ile Şam Uşağı (Şemkan M.Ç.) liderlerinden Lolo (Lil M.Ç.)`nun da Erzincan`a giderek Ruslara dehalet ettiklerini belirtiyor ancak, Çar`a telgraf çekip çekmediklerine değinmiyor.
Yukarıdaki adı geçenlerin tamamı, Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerdi.

Yine Karabekir`in verdiği bilgiler, Doğu Dersim`de Ruslarla uzlaşmayı tercih eden liderin Kurêşan aşireti lideri Aliyê Gaxi`den ibaret kalmadığını, başkalarının da aynı yola baş vurduklarını ortaya koyuyor. Örneğin, Xormekan (Hormek) aşireti reisi Süleyman ağadan (Sılêmanê Aliyê Gulavi) bahsederken söyle diyor:
„Hormikli (Kürtçesi: Xormekan M.Ç.) Aşireti Reisi olup Civrek`de (Civrak, M.C.) mukim Süleyman Ağa, merkum kazalardan Ali Kah (Aliyê Gaxi M.C.), Ali Çavuş (Nazimiye`yeli Dewrês Ali M.Ç.), Bertal, Timur Ağa (Sûran aşireti liderlerinden M.Ç.), Yusuf (Arêzan aşiretinin Nazımiye yöresindeki reisi M.Ç.) ve Seyid Ali Ağalarla Hağmo karyesinde ittifaka dahil olmuştur. Erzurum`un sükûtuyla (düşmesiyle, ele geçirilmesiyle M.C.) düşmanın Erzincan`a geldiğinde Mustafa Bey`le beraber Erzincan`a kadar giderek orada Rus orduları Kumandanı `Nikola Nikolaeviç`in huzuruna çıkarak otuzüç senden beri müstaki oldukları (Hasret kaldıkları M.C.) Rus Hükümeti âdilesine intizar ettiklerini ifade etmekle beraber arz-ı dehalet etmiştir.“ (29)

Tabi Karabekir`ın tıpkı Batı Dersim gibi, Doğu Dersim`den Osmanlı devletine karşı, Ruslarla uzlaşan ve onların otoritesini kabul eden başka aşiret ilderlerini de sayıyor. Örneğin bunlardan Danzinik (Danzige M.Ç.) nahiyesi müdürlüğünü yapan Arêzan (Karabekir „Erilli“ diyor M.Ç.) ileri gelenlerinden Hasan Ağa`dan bahsederken söyledikleri oldukça ilginçtir:
„Nisan 33`de (1917 M.Ç.) tarafımızdan düşmana (Ruslar kastediliyor M.Ç.) yaptırılan bir baskın esnâsında bir çok eşâs ile müvacehesinde, `Biz Türk kanunu bilmeyiz biz Kürt kanunu biliriz. Onunla hareket ederiz`diyerek aşiretleri teheyyüc ettirmiştir.“ (galeyana getirmiştir M.Ç.) (30)

Ne var ki bu durum, yöre Kürtleriyle Osmanlı Devleti arasında ilişki ve diyalogun tamamen koptuğu anlmına da gelmez.

O dönemde, ağa ve aşiret reisleri arasında, Osmanlıdan ayrılmayı istemediklerini, Kürt haklarının da bu çerçevede tanınmasını isteyenler de vardı. Bunlar, Rusların gelmesinden önce Osmanlı devletinin tam hakimiyet sağladığı ve yeniden hakim olması ihtimali yüksek olan Erzincan iline yakın çevrede yaşayan ağa ve reislerdendiler. Gerçi bunlar, kendi Kürt kimliklerini ve bundan doğan haklarını reddetmiyor, ancak bu hakların Osmanlı İmparatorluğu bünyesinde tanınmasını savunuyorlardı. Örneğin, 22 Şubat 1920 tarihinde, Erzincan yöresinin bazı Kürt aşiret liderleri, İngiliz ve Fransız Yüksek Komiserliklerine bir telgrafla baş vurarak, o günlerde Paris`te Kürt halkının hakları için çalışmalar yapan Şerif Pasa`ya karşı çıktılar ve onun Kürtleri temsil edemiyeceğini, bu temsil hakkının Osmanlı devletine ait olduğunu belirttiler.
Bunun, yöredeki sivil ve asker Osmanlı yöneticileri eliyle düzenlenmiş bir senaryo, ısmarlama bir telgrafı olduğunu söylemek yanış olmaz sanıyorum. Yöneticilerin çabaları ve korku olmasa, Şerif Paşa ile Kürtlerin temsili gibi konular, söz konusu aşiret ileri gelenlerinin aklına dahi gelmezdi her halde.

Resmi görüşe paralel düşünen ve yazan çeşitli çevreler, öteden beri Dersim-Sıvas Koçkiri yöresindeki alevi Kürtlerin, 1920`de Ankara`daki Meclisi oluşturma çalışmaları sırasında, Mustafa Kemal`e önemli destek verdiğini ileri sürmekteler. Gerçekte ise durum bunun tam tersidir. Kürdistan`ın farklı bölgeleri ile karşılaştırıldığında, bu yörenin Mustafa Kemal`e en az destek veren bölgelerden biri olduğu rahatlıkla görülür. Destek vermek şurda kalsın, yöre Kürtleri Ankara yönetimiyle sürekli çelişki içerisinde oldular. Örneğin, yörenin güçlü liderlerinden hiç birisi milletvekili olup Ankara`ya gitmeyi kabul etmedi. Milletvekilliği olarak Ankara`ya gidenler, Dersimliler üzerinde kayda değer bir etkinliğe sahip kişiler değillerdi.

Dersimliler Ankara hükümetine asker vermeyi de büyük ölçüde reddettiler. Hatta Batı Dersimliler sadece kendileri vermemekle yetinmediler, çevreyı de vermeme yönünde ikna etmeye, engellemeye çalıştzılae. Erzincan Valisi Ali Kemal, yukarıda bahsi geçen eserinde buna ilişkin bilgiler veriyor (s.154) Doğum Dersim aşiretleri bakımından da durum farklı değil.

Devletin, bölgede otoritesi hemen hemen sıfıra inmişken, Dersim, Erzıngan ve Qoçkiri yöresi Kürtleri arasında ulusal talepleri birlikte dile getirme yönündeki çabalar hız kazanmıştı. Merkezi İstanbul`da bulunan Kürdistan Teali Cemiyeti, bölgede aktifti. Cemiyetin, peşpeşe şubeleri açılıyor, yayın organı „Jin“ gazetesi dağıtılıyor, toplantı ve görüşmeler bibirini izliyor, Kürt halkının meşru haklarının nasıl elde edilebilceği konusu tartışılıyordu. Koşullara göre talepleri farklılıklar gösterse bile asıl hedefin bağımsız bir Kürdistan olduğuna kuşku yoktu. Dersim`le yakından ilgilenmiş emekli Türk Albayı Nazmi Sevgen, bu konu ile ilgili olarak şunları yazmaktadır:

*"Sevr anlaşmasına, Kürtler'in çoğunluk oluşturdukları yerlere muhtariyet idaresi verileceği yolunda bir madde konulmuş olması, Kürtler'i ümitlere düşürmüştü. Bu sıralarda Koçgirili Mustafa Paşa'nın oğlu **Haydar Bey,** İstanbul'a giderek Kürdistan Teali Cemiyeti'ne girmiş, Koçgiri'ye dönüşünde Ümraniye'de Cemiyet'in bir şubesini açmıştı. Şubenin başkanlığını da yürüten Haydar Bey, Dersim'deki aşiret reisleriyle öteki seçkin kişileri ve Koçgiri'nin ileri gelenlerini Cemiyet'e kaydetmiş, Kürt emellerine ilişkin eserlerle birlikte Cemiyet'in yayın organı olan Kürtçe 'Jin' gazetesini de getirterek işe bu noktadan hız vermişti. İyi bilmek gerekir ki, Haydar Bey bu işleri yapacak, başarabilecek bir adam değildir. Perde arkasında Alişer vardır, asıl faal ve yönlendirici olan odur.*

*Nihayet Alişer'i, 1920 senesi Mart'ında gerçek siyasi kimliğiyle Dersim'de Ovacık ve Hozat'ta halkı harekete geçirici konuşmalar yaparken görüyoruz. Yanında Refahiye'nin Şadilli aşiret reisi **Paşa Bey** ve arkadaşları vardır. Alişer bu cüreti Kürdistan Teali Cemiyeti ve reisi Abdulkadir'den almıştır.*“ (31)

Yeri gelmişken şunu da belirtmek gerekiri ki Dersim`in tersine, Koçkiri bölgesi Kürtlerinin çok küçük bir bölümü Kırmancca (Zazaca) konuşurlar. Bu yöre nüfusunun ezici çoğunluğu Kurmancca lehçesini konuşan Kürtlerdir. Yukarıda adı geçen Haydar Bey, Alişer ve Paşa Bey`lerin lehçeleri Kurmancca idi.

Kendisi de o günün politik çalışmalarında aktif olarak yer alan M. Nuri Dersimi, Dersim-Koçkiri bölgesindeki Kürt hareketinin hedefleri hakkında şunları yazıyor:

„Programımız şu idi:

İlk önce Dersim`de Kürdistan istiklali ilan edilecek, Hozatta Kürdistan Bayrağı çekilerek, Kürt milli kuvveti Erzincan, Elaziz ve Malatya istikametlerinden Sıvas`a doğru hareket ederek Ankara hükümetinden resmen Kürdistan istiklalinin tanınmasını istiyecekti. Türkler bu isteği kabul edeceklerdi, çünkü isteğimiz silah kuvvetiyle desteklenmiş olacaktı.“ (32)

1920`nin başlarında Koçkiri`de gerçekten de sıcak ve hareketli bir politik atmosfer vardı. Kırmancca ya da Kurmancca konuşsunlar fark etmez; Dersim-Koçkiri yöresi Kürtleri el ele vermişlerdi. Onlar bir yandan Ankara`daki Meclis ile hükümete mektup ve telgraflar yolluyor, bir taraftan da silahlı direniş için hazırlık yapıyorlardı. Çevre ilçelerdeki hükümet merkezleri ile karakollara baskınlar düzenliyor, adım adım ülkeyi özgürleştiriyorlardı.

Koçkiri dahil, Dersim Kürtleri tarafından 1920 yılının sonlarında Ankara hükümetine yollanan aşağıdaki telgraf, dönemin politik atmosferini ortaya koymak bakımından önemlidir.

„Elaziz Vilayeti vasıtasıyla
Ankara Büyük Millet Meclisi riyasetine,

Sevre muahedesi mucibince Diyarbekir, Elaziz, Van ve Bitlis vilayetlerinde bağımsız bir Kürdistan teşekkül etmesi lazım geliyor, binaenaleh bu teşkil edilmelidir, aksi taktirde bu hakkı silah kuvvetiyle almağa mecbur kalacağımızı beyan ederiz.
25 Teşrini Sani 1336 (1920 M.Ç.)

Garbi Dersim aşair ruesası" (Batı Dersim aşiret reisleri M.Ç.) (33)

Erzincan Valisi Ali Kemal, **„Erzincan"** adlı kitabında aynı konuya deginirken, Elaziz`den Dersime gönderilen bir nasihat heyetinden bahsediyor ve Dersimlilerin verdiği yanıtı aktarıyor. Onun aktardığı yanıt ile yukarıdaki telgraf metni aynıdır. (34)
Bu gelişmeler üzerine Ankara hükümeti, 1921 yılı başlarında Koçkiri bölgesine askeri birlikler gönderdi ve çatışmalar giderek yaygınalştı. Türk yöneticler, Kürt direnişiyle başa çıkmanın zorluğunu görünce de her zaman yaptıkları şeyi yaparak doğrudan doğruya sivil halka yönelik bir katliama giriştiler. Bu da onların istedikleri sonucu elde etmelerini sağladı.

Bakanlık, başbakanlık ve devlet başkanlığı görevlerinde bulunmuş, Türkiye`nin önde gelen politikacılarından Celal Bayar`ın Koçgiri direnişi ile ilgili şu sözleri, hem M. Nuri Dersimi`nin yukarıdaki görüşleriyle çakışıyor, hem de yapılan katliamın bir itirafı niteliğini taşıyor.
*"... **Dersim İsyanı,** tamamen Kürtlerin siyasi düşünceleridir. Bunlar ne anarşisttir, ne şudur, ne budur. Bunlar doğrudan doğruya müstakil bir Kürt hükümetini kurmak istiyorlardı. (...) Dersimliler'in, Kürtlük hesabına en idealistleri **Koçgiri**'de toplandılar, teşkilat yaptılar. Sivil, asker bütün kuvvetleriyle oraya toplandılar. Orada mühim bir kuvvet teşekkül etti. Koçgiri'de isyan çıktı. (...) Koçgiri bence diğer isyanların hepsinden mühimdir. Yunanlılar'a karşı durmak için nasıl tedbir alıyor isek, orada da aynı şekilde teşkilat yaptık. Koçgiri'de bir ordu merkezi yapıldı. Onun başına da Nurettin Paşa'yı tayin ettiler. Koçgiri'de çok mühim muharebeler oldu. İki taraftan da çok telefat verildi. (...) Hadiseler üzerine Merkez Ordusu Kumandanlığı'na tayin edilen Nurettin Paşa duruma el koydu ve bölgede tam bir tenkil harekatı başladı..."* (35)

Lozan`dan sonra..

24 Temmuz 1923 günü İsviçre`nin Lozan şehrinde bir anlaşma imzalandı. Daha önce Sevr Antlaşması ile Rum, Ermeni ve öteki halklara tanınmış olan tüm haklar, bu antlaşma ile ortadan daldırıldı; onların ülkeleri adeta altın bir tepside Türk sömürgecilerine hediya edildi. Yine ahlaki, politik ve hukuki olarak haklı hiç bir yanı olmayan antlaşmanın imzalandığı gün, Kürt halkı bakımından, tarihinin en şanssız ve karanlık dönemlerinden biri de başlamış oldu. Osmanlı İmparatorluğu ile İran arasında 1939 yılında imzalanmış olan Kasrı Şirin Antlaşması ile Kürdistan ikiye bölünmüştü. Lozan ise Osmanlı sınırları içerisinde kalan Kürdistan parçasını bu kez üç parçaya ayırıyor ve böylece Kürt halkının ülkesi, dört parçalı hale geliyordu.
Bu paylaşımın arkasından, Mustafa Kemal yönetimi, kendisinden 10 yıl sonra Almanya`da iktidara gelecek olan Naziler için de ideal bir model teşkil edecek olan politik sistemi yerleştirmeye başladı. Nitekim daha sonraki yıllarda kemalist ve nazist ideologlar, iki sistemin benzerliğini sık sık dile getirecek, bizzat Hitler, Mustafa Kemal`den çok şey öğrendiğini itiraf edecek ve onu kendisi için bir öğretmen olarak lanse edecekti.
Nasıl bir yol tutturdu, ne yaptı Mustafa Kemal? O, Lozan antlaşması imzalanmadan önce, her fırsatta Türk, Kürt, Laz, Çerkez, Arap ve vb. halkların varlığından ve kardeşliğinden ve her türlü haklarına saygı gösterileceğini dile getirmişti. Hatta Lozan görüşmeleri sırasında Kürtlerin desteğini alabilmek için, Ankara`daki TBMM, Kürdistan`a otonomi tanıyan bir kararı bile kabul etmişti. Ancak Lozan Antlaşması imzalanır imzalanmaz, Ankara yönetimi

bütün bunları unutuverdi. Kemalistler, birden çok ulusun, birden çok dil ve kültürün yaşadığı topraklarda, „Tek dil, tek bayrak, tek ulus ve tek ülke“ easına dayalı bir modeli yerleştirmeye çalıştılar. Türklerin üstün ırktan geldikleri iddia edildi. Onlara göre Türk, damarlarında asil kan taşıyan bir soydan gelen Türkler uygarlığın babasıydılar. IInsanlığın yarattığı bütün eski uygarlıklar onların eseriydi, Türk dili dünyanın öteki dillerine analık eden bir güneşti (Güneş-Dil teorisi). Bu nedenle de devlet sınırları içerisinde yaşayan her kes Türklüğü benimsemek, kendine Türk demek zorundaydı. T.C. sınırları içerisinde yaşayan hiç kimsenin başka türlü davranma hakkı yoktu.
Bu politikaya bağlı olarak da 1923 yılına kadar „kardeş“ dedikleri Kürt halkının varlığını inkar ettiler, ona „Dağ Türkleri“ demeye başladılar. Bu arada „Kürt“ ve „Kürdistan“ terimlerinin kullanılması gibi Kürt dili, kültürü ve tarihi ile ilgili her türlü faaliyet yasaklandı. Çarşıda, pazarda bile „Kürtçe konuşma“ şidetle cezalandırılan bir suç olarak kabul edildi.
Bu durum ise kaçınılmaz olarak Kürtlerin büyük tepkisine neden oldu ve Kürt direnişleri birbirini izlemeye başladı. Buna karşılık kemalist yönetim, baskı ve terör yönetmelerini bütün şidetiyle kullanarak sonuca ulaşmaya çalıştı ki bu gün hala Türkiye`nin resmi Kürt politikası bu esas üzerinde yürümektedir.
Türkiye`deki resmi ideoloji ve politikaya ilişkin olarak bu kısa açıklamayı yaptıktan sonraşimdi de 1923`lerden beri süregelmekte olan Kürt özgürlük mücadelesinde, Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerin oynadıkları role bir göz atalım.
1922-23 yıllarında **Bir grup** Kürt yurtseveri tarafından**„Azadi“** olarak da tanımlanan **„Civata Xweserıya Kurd“ (Kürt İstiklal Cemiyeti“** isminde gizli bir örgüt kurulumuştu. Kimi kaynaklara göre parti ilk kongresini 1925 yılı başında yaptı. Kongre, hareketin liderliğini Şey Said`e verdi ve örgütünün önüne üç acıl görev koydu, Bu görevler; 1) Kurtuluş için silahlı bir baş kaldırının gerçekleştirilmesi, 2) bir Kürdistan hükümetinin kurulması, 3) Kürdistan`ın kalkınması için olanakların seferber edilmesi.

Ne var ki gelişmelerden haberdar olan Ankara hükümeti tarafından düzenlen bir provakasyon sonucu, başkaldırı, zamanından önce, yani hazırlıklar henüz tamamlanmamışken başladı.
1925 başkaldırısı da Koçkiri direnişi gibi Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerle Kurmanca konuşan Kürtlerin birlikte yer aldıkları bir hareketti ancak ağırlık Kırmancca (Zazaca) konuşanlardaydı. Hareketin lideri Şeyh Seid`in kendisi de bir Kırmanc (Zaza) kürdüydü.
Yenilgiden sonra, Türk hükümeti sivil halka yönelik olarak büyük bir katliama girişti, ayrıca binlerce kişiyi de Türkiye`nin değişik yörelerine sürdü. Bu arada çok sayıda Kürt yurtseveri sınırları aştı ve komşu ülkelere sığındı.
1925 direnişi kırıldı ama Kürt halkı ve Kürt sorunu yerinde duruyordu. Bu yüzden de, devlet, Kürdistan`a yığılmış olan büyük askeri güçten yararlanarak başka hedefler vurma peşine düştü. Bu amaçla seçilen yerlerin başında ise Dersim geliyordu. Devleti yönetenler, başlangıçta Dersim`in tümüne karşı bir askeri saldırıyı düşünürlerken, sonradan çeşitli nedenlerle bundan vazgeçerek zamana yayılan bir saldırı ve işgal planı benimsediler.
Bu plana bağlı olarak seçilen ilk hedef, daha önce de adı geçen Dersim`in güney-batısındaki Ali Boğazı ve çevresiydi. Bu yörenin seçilmesi ise elbet nedensiz değildi. Ali Boğazı çevresindeki Kozan/Qocan, Şemkan ve Reşikan aşiretleri, yurtsever aşiretlerdi. Bunlar, onlarca yıl Osmanlı devletine karşı savaşmış, Mustafa Kemal yönetimine destek vermemiş, Koçkiri direnişçileriyle birlikte hareket etmişlerdi.

Bu nedenledir ki 1926 yılında Türk ordu birlikleri Ali Boğazı`nı kuşatmaya alınca, harekat komutanı Mustafa Muğlalı yayınladığı bir bildiride Qozan aşireti için *„Dersim`in yenilmez ve Milli kahramanı olarak tanınan aşireti“* nitelemesini yapmıştı.
Yine aynı komutana ait 1 Ekim 1926 tarihli başka bir bildiri deki şu sözler de Türk yönetiminin bütün halkı hedef alan soykırımcı niyetlerini açığa vurması bakımından önemlidir:

"Şimdiye kadar melunca hareketlere devam eden, canavarlığın ve haydutluğun timsali olan Koçuşağı aşiretinin tedip ve tenkiline kesin surette karar verilmiştir," deniliyordu. (36) Harekat sırasında, Türk ordusu ile söz konusu aşiret mensuplarından oluşan Kürt kuvvetleri arasında büyük çatışmalar baş gösterdi. 3 ay sonra ise kış aylarına girildiğinden askeri birlikler geri çekilirken, Dersim direnişçileri de terk etmiş oldukları köylerine geri döndüler. Daha önce de belirtildiği bu aşiretlerin konuştuğu lehçe kırmancca (Zazaca) idi.

1930`lara geldiğinde, hedefte bu kez de Erzincan-Plemuriye (Pülümür) yöresi vardı. Yeri gelmişken, bu saldırıya gerekçe olarak gösterilen nedenlere kısaca değinmek istiyorum. Çünkü bu neden, Türk devletini ve onun Kürt politikasını tanımak bakımından çok belirleyici bir yere sahiptir.

Genelkurmay Başkanı Mareşal Fevzi Çakmak, 1930 yılında, silahlı bir Kürt direnişinin sürdüğü Agırı/Ararat yöresinden geri dönerken, bir süre yolu üzerindeki Erzıngan (Erzincan)`da kalıyor ve yöre ile ilgili olarak bir kaç rapor hazırlayıp Başbakan İsmet İnönü`ye sunuyor. 18 Eylül 1930 tarihli raporundan bazı bölümler şöyledir:
„1. Erzincan ilindeki incelemelerim sırasında ekonomiyi önemli surette zarara sokan ve bu il dahilindeki asayişsizliğin en önemli amillerinden olan Aşkirik, Gürk, Dağbey, Haryi köylerinin tedip ve tenkiline zorunluluk olduğunu gördüm.
(...)
Bu bakımdan Vilayet bu köylere; vergi ve asker vermelerini, silahlarını teslim etmelerini tebliğ ederek, olumsuz bir sonuç alındığı taktirde, bu bölgede çok şımarık bir durum almış olan bütün Kürt köylerine bir etki yapmak ve devlet nüfuzunu hakım kılmak için Erzincan`a nakledilecek bir hava kıtası ile bu köyleri tahrip etmenin uygun olacağı düşüncesindeyim. Erzincan merkez ilçesinde 10 000 Kürt vardır. Bunlar Alevilikten faydalanarak mevcut Türk köylerini Kürtleştirmeye ve Kürt dilini yaymaya çalışmaktadırlar. Bir kaç sene sonra Kürtlüğün Erzincan`ı istila edeceğinden endişe edilebilir. Örfen Türk, fakat Alevi olan bir çok Türk köyleri Aleviliğin Kürtlüğü ifade ettiği zihniyeti ile ana lisanlarını terk ederek Kürtçe konuşmaktadırlar. Bu işe önayak olan, her şekavete yataklık eden Rusaray, Mitini, Sıncığı, Kürtkendi, Kelarik köylerinin esaslı bir şekilde kayda tabi tutularak bunlardan gerekenlerin Trakya`ya nakli ve bu bölgedeki bazı reislerin il merkezinde ve polis nezareti altında ikamet ettirilerek emniyete alınmaları gerekmektedir. Türk olan Alevi köylerinin Kürtçe konuşmalarına (konuşmalarının engellenmesine M.Ç.) ve Türk dilinin bütün bölgeye yayılması için esaslı tedbirler almaya ihtiyaç vardır.
3. İl bölgesinde bazı memurların Kürt ırkına mensup olduğu bilinmektedir. Örneğin, Erzincan sorgu hakimi Pülümür`lü Şevki Efendinin Kürtleri himaye ettiği ve geceleri Kürtleri evinde topladığı gercekleşmiştir. Bu adamın her ne şekilde olursa olsun il bölgesi dışına nakline ve bu gibi memurlar hakkında da aynı işlemin uygulanmasına lüzum vardır...“ (37)
Fevzi Çakmak`a ait 20 Eylül 1930 tarihli bir diğer yazıda da aynı konu ele alınmaktadır. Yazının bir bölümünde şöyle deniliyor:
„... Kürtlerin muntazam bir sistem dahilinde Türk köylerine yerleşerek Kürtlüğü yaymaya çalıştıkları ve aynı zamanda eşkiyaya yataklık ve kılavuzluk ettikleri anlaşılmaktadır. Bu gibi muzır ailelerin Türkler arasından çıkartılarak Tırkaya`ya nakilleri, Türklük aleyhine yönelen bu kötü maksada karşı en etkili bir tedbir olacaktır. ...“
`... Pülümür ilçesi ile Erzincan ve Erzurum illerinin tesbit edecekleri bazı bölgelerde kıştan önce ciddi ve esaslı tedip hareketinin zaruret olduğu..“ (31).
Başbakan İnönü tarafından da önerinin benimsenmesi üzerine Türk ordu birlikleri 1930 yılı sonbaharında, Pülemiye (Pülümür) yöresinde „tedip“ (sindirme) olarak nitelendirilen harekata başladılar ve Kürtlerle aralarında yoğun çatışmalar yaşandı. Askeri birlikler, ulaşabildikleri yerleşim birimlerini top ve makinali tüfek ateşine tuttular, evleri ateşe verdiler ve bir çok sivili katlettiler. Dersimliler, saldırıya direnişle yanıt verdiler ve sadece yöre halkı değil askeri

birlikler de önemli kayıplar verdiler. Kış mevsimi yaklaşırken birlikler geri çekildiler. Bu yörenin Kürtleri de yine Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerdi.
Bundan 7 yıl sonra artık sıra Dersim`in tamamına gelmişti. Kanımca 1937-38 yıllarında Dersim`de yasananlar hakkında uzun uzadıya açıklama yapmaya gerek yok. Irkçı-sömürgeci güçler, yıllarca sürdürdükleri hazırlıkları tamamlar tamamlamaz, ülkemizin bu parçasına karşı topyekün bir hücuma kalktılar ve Dersim tarihinin bilinen en büyük katliamını orada gerçekleştirdiler. Kuşkusuz, 1937-38 Dersim katliamı, 20. yüzyılda dünyamızda gerçekleşmiş olan büyük soykırımlardan biridir.
Bu soykırım sırasında ve sonrasında, Türk devletini yönetenler, her zamanki gibi iç ve diş kamuoyunu aldatmak için yoğun bir propagandaya giriştiler. Onlar elden geldiğince, olayın politik yönünü gizlemeye ve onu, sıradan bir asayiş sorunu şeklinde lanse etmeye çalıştılar. Türk yönetimine göre, Dersim`de çapulculuk ve haydutluk vardı, devlet buna karşı reform çalışmaları yapmak istedi, ancak çıkarları bozulan „feodal ve gerici güçler, reformlara karşı çıktılar" ve olaylar bu yüzden meydana geldi. Oysa açıkta bu yola baş vuran devlet, gizli belgelerde tam tersini söylüyor, sorunun, Kürt sorununun bir parçası olduğunu itiraf ediyordu. Yine Dersim halkının istemlerini yansıtan belgeler de olayın, halkın özgürlük taleplerini boğmaya ve onu sindirmeye yönelik planlı bir eylem olduğunu göz önüne sermekteydi. Örneğin İngiliz devlet arşivlerinde bulunan 30 Temmuz 1937 tarihli mektubunda hareketin lideri durumundaki Sey Rıza, Dersim sourunu ve bu yöre halkımızın mücadelsini, tekil olarak ele almıyor, onu Kürt ve Kürdistan davasının bir parçası şeklinde değerlendiriyor. Yine Dersim Aşiretleri imzasıyla „Millettler Cemiyeti Umumı Katipliği"ne sunulan 20 Kasım 1937 tarihli mektupta da sorun tümüyle bu çerçevede ele alınmaktadır.
1938 yılında Başbakan, daha sonra da Cumhurbaşkanlığı görevinde bulunmuş olan Celal Bayar, anılarında Kürtlere direnişlerine değinirken şunları söylüyor:
*"**Şeyh Sait**, Bir Kürt Cumhuriyeti kurmak istiyordu. (...) **Dersim isyanı,** tamamen Kürtlerin siyasi düşünceleridir. Bunlar ne anarşisttir, ne şudur, ne budur. Bunlar doğrudan doğruya müstakil bir Kürt hükümetini kurmak istiyorlardı." (38)*

1930 Plemuriye (Pülümür) yöresi hareketi sadece Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlere ait bölgeyi kapsıyor iken, 1937-38 harekatı bütün Dersim`e yayılmıştı ve hem Kırmancca (Zazaca) hem de Kurmancca konuşan Kürtleri hedef edinmişti.

Mustafa Kemal`in hayatta olduğu dönemdeki Kürt direnişlerinin sonuncusu olan Dersim 1937-38 olayının ardından, 1950`lere kadar ki dönem, Kürt yurtsever hareketi bakımından tam bir durgunluk dönemi oldu. 1950`li yılların başından itibaren Kürtler yavaş yavaş toparlanmaya ve seslerini yükseltmeye başladılar.

Örneğin, 1959 da Kürtçülük yaptıkları gerekçesiyle 49 Kürt genci tutuklandı ve idam talebiyle yargılandılar. Bu davada, Kırmancca (Zazaca) hem de Kurmanca konuşan Kürt gençleri birlikteydiler.
1960`lardan sonra illegal faaliyet gösteren iki Kürt partisi vardı. Bu partilerin en üst düzey yöneticileri yani Genel Sekreterleri, Kırmancca ya da Zazaca konuşan Kürtlerdi. Bunlar; KDP Genel Sekreteri **Sait Elçi** ile **Faik Bucak,** TKDP Genel Sekreteri **Sait Kirmızıtoprak** idiler. Bilindiği gibi Sait Elçi Çewlıg (Bingöl), Sait Kırmızıtoprak Dersim, Fait Bucak ise Sêwrege (Siverek)`nin Kirmanc (Zaza) kürtleriydiler.

1960`ların sonlarında faaliyete geçen ve esas olarak Üniversiteli Kürt öğrencilerin oluşturduğu Devrimci Doğu Kültür Ocakları (DDKO)`nda da farklı bir durum göremiyoruz. Yurtsever Kürt gençleri, din ve lehçe farkı olmaksızın bu derneklerin çatısı altında birlikte yer aldılar, birlikte mücadele yürüttüler, bilikte işkence gördüler, yargılandılar ve ağır cezalara birlikte çarptırıldılar.

1974`lerden itibaren ise Kürt yurtsever hareketi yeni ve önemli bir sıçrama yapmaya başladı. Kürtler, bu dönemde legal ve illegal mücadele alanlarında önemli bir mesafe katettiler. Örneğin demkoratik ve kültürel dernekler kurdular, dergiler, kitaplar yayınladılar, sendika ve öteki kitle örgütlerinde çalıştılar, kültürel etkinlikler sergilediler, seçimlere katıldılar vs.

Yine aynı dönemde Avrupa`da ve özellikle de Almanya`da bulunan Kürtler de demokratik, kültürel ve politik yönden aktif bi çaba içerisinde oldular; Kürtleri ve Kürt sorununu dış kamuoyuna tanıtmak için önemli çalışmalar yaptılar.

O nedenle de PKK 1984`te silahlı mücadeleyi başlattığını ilan ederken, kitlesel destek bulmakta fazla güçlük çekmedi. Çekmedi, çünkü Türk devletinin sınır tanımaz teröründen bıkan ve ondan kurtulmak için çıkış yolu arayan, geniş bir yurtsever taban vardı. Silahlı nmücadelenin ulaştığı boyut ve ona bağlı olarak ortaya çıkan gelişmeleri ayrıca analiz etmeye gerek yok sanıyorum. Kamuoyu olanları biliyor. İster silahlı, isterse silahsız olsun, Kürtler bu dönemde de lehçe ve dini inanç farkı gözetmeksizin, omuz omuza birlikte mücadele verdiler, bu gün halen de aynı durum devam ediyor.

Sonuç:

Kuzey Kürdistan Kürtleri, yaklaşık yüz yıldır kendilerini ezen ulusal zulüm politikasına karşı zorlu bir mücadele veriyorlar. Onlar bu yüzden, bu süre içerisinde çok ağır bedeller ödediler, büyük acılar çektiler. Başarıya ulaşamadılar ama asla yılmadılar, boyun eğmediler.

Bu dönem de, Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtlerin göreceli olarak yoğun yaşadıkları bölgeler, yukarıda verilen örneklerin de açığa kavuşturduğu gibi, sürekli yurtseverlik duygularının en canlı olduğu yöreler arasında yer ald⁄. Kırmancca (Zazaca) konuşan Kürtler, yurtsever mücadelede oldukça etkin bir biçimde yer aldılar, kimi önemli direnişlerde ise başı çektiler.

Ama ne yazık ki yabancı boyunduruğuna, ulusal ve dinsel baskı ile sömürüye karşı böylesine direnen insanların yaşadığı topraklarda, bu gün kimi yönlerden tam bir kimlik krizi yaşanmaktadır. Kırmancca (Zazaca) konuşan halkımızın kimliği, tarihi ve mücadelesi, as⁄l olarak 84 y⁄l⁄k ırkçı ve ,öven devlet terörü ile asımılasyon çabalar⁄n⁄n yer aldığı, haksız ve temelsiz bir saldırı ve inkar kampanyası ile yüz yüzedir. Bu çabalar⁄n bir sonucu olarak Toplumumuzda kendi diline, kültürüne, kimliğine ve atalarının mücadelesine ilgisiz olanlar, gözardı edilemeyecek kadar çoklar. Internet sitelerine, festivallere ve toplantılara baktığımızda, bu ilgisizliği ya da yabancılaşmayı çok rahatça görebiliriz. Ülkemizde kültür festivalleri düzenleniyor ama bir bakıyorsunuz, halkımızın dili ve kültürü neredeyse hiç yok, sankı ambargolu. Araştırmaclarımızın ürünlerine bakıyorsunuz, küçünmsenemiycek bir bölümü resmi tezcilerin yazdıklar⁄n⁄n derin etkisindeler. Hikayeler, efsaneler ve tarihi olaylar, onların görüşlerine uygun şekilde aktarılıyor. Yerleşim birimleri, doğa, yemek, giysi vs. adlarının bile ya türkçeleştirilmiş olanları ya da türkçe uyarlanmış formları veriliyor. Bir bakıyorsunuz, dilimizdeki "Çel Kanı" ya da "Çewres Çime" bir ç⁄rp⁄da "Kırk Gözeler", "Hênıyê Veyvike" "Gelin Pınarı", "Dewrês Gewr" "Beyaz İhtiyar", "Bavayê Bukı " "Büklü Baba", "Baxıra Sıpiye" ise "Bağır Baba" oluvermiş. Peki bu yöntem, düpedüz asimilasyona destek olmak anlamına gelmiyor mu? Dünyaynın ba,ka yerlerinden özel isimlerı aktarırken, onlar⁄ Türkçeye çevirerek mi veriyoruz? Örene©in, Stockolm`u, Kopehagen`ı, Berlin`i ya da Moskova`yı anlam itibariyletürkçele,tirerek yazıyor muyuz? Türkçeyi çok güzel kullanabilen eli kalem tutanlarımıza bakın! Bunlar içerisinde, kendi ana dillerini rahatça konuşabilen, bir paragraflık yazıyı sıkntı çekmeden okuyup yazabilen kaç kişi var acaba?

Inanç ve ibadette durumumuz daha iyi say⁄lmaz. Dün, hangimizin anası babsı güneş ve aya bakarken, ziyarete giderken ya da kurban keserken Türkçe ile dua ediyordu? Dualarımız kendi dilimzle de©il miydi?

Bilindiği gibi, Alevilerde kural olarak her halk kendi anadiliyle ibadet eder. Kendini, Türk-İslam sentezine adamı,, ba,ka bir deyi,le alevili©i kendisi olmaktan çıkartıp ona türkçü-,eriatçi bir ,ekil vermeyi hedef haline getirmi, olan devlet dedesi İzettin Doğan ve ona yanda,lık edenleri bir kenara bırakalalım; bu çizgide olmayan alevi örgütleri bu güne kadar Türkçe dışındaki dillerle yapılan ibadeti inceleyen bir eser ortaya koyabildiler mi? Hiç değilse o dillerle yapılan duaları merak ettiler mi? Onların kaybolmaması için herhangi bir adım attılar mı? Dindar olursunuz ya da olmazsınız, bu ayrı bır konu; önemli olan bu zengin ve doyum olmaz güzellikteki kültür eserlerinin kaybolmaması, gün ışığına çıkması iken Alevi örgütleri maalesef bu konuda herhangı bir ciddi bir adım atmadılar. Atmadılar, çünkü bu konuda resmi kalıpları aşabilimi, de©iller. Etkin oldukları alanlarda Türkçeyi adeta tek ibadet dili haline getirmi, durumdalar. İ,in gerçeğgi, Alevi derneklerinin ezici ço©unlu©unun bu yönden Türkiye`deki okullardan farklı bir yanı yok. Aynı asimilasyoncu karketere sahipler. Kimilerinin, Türkçe dışındaki dillere bakışı devletinkiyle çakıştığı için böyle hareket ediyor, kimileri ise bu görüşte olmamakla birlikte değişik nedenlerle konuyu görmezlikten geliyorlar. Hatta bu iş o kadar ileri gitmiş durumda ki Alevi örgütlerinin çok büyük bir bölümünde Kürtçe bir tek söz etmek bile gizli ya da açık tepkilere neden olabiliyor. Bu satırların yazarı kendi ana dilinin konuşulmasına "kahramanca" karşı çıkan ama lafa gelince "72 milleti bir ve eşit gören" bir hayli Kürt "pir" ya da "dede"yi tanımaktadır. Yüz yıllardır, Alevilerin ya,adıkları bir çok yörede, Alevilik ve Kürtlük, halk arasında aynı anlamı ifade ediyor, bir di©er deyi,le bu ikisi özede, olarak kabul ediliyorlar. Buna kar,ılık türklük ise müslümanlıkla özde,le,tiriliyor ki bu durum, ara,tırmaya dayalı çe,itli çalı,malarda ve hatta resmi belgelerde de yer almaktadır. Oysa günümüzde küçümsenemiyecek bir Kürt alevi kesimi kendi Kürt kimliginden kaçınmak için "Ben Kürt değilim, Aleviyim" diyebiliyor. Yani bir zorlama ile dinsel bir kimlik olan aleviliği etnik bir kimlik şeklinde lanse etmeye kalkışıyor. "Horasan Türkü" olmak, aslını ınkar etmeyı i, edinmi, kimi Kürt Alevilerin ana sloganlarından biri olmaya devam ediyor. Sankı Horasan`da Fars, Kürt, Türk, Belucı gibi halklar birlikte ya,amıyorlar ve sanki Horsanlı olan her kes mutlaka türkmü, gibi..
Gerek demokrasi ve gerekse Kürt halkının özgürlük mücadelesinde oldukça etkin olan Kürt alevilerin özellikle de Kirmancca (zazaca) konuşan kesimi içerisinde de göze çarpan Kürt kimliğinden kaçma eğilimi, genellikle içine kapanma ya da kendi kendini tecrit etme çabası ile birlikte kendini gösteriyor. Geçmişte, Kürtlüğü ile övünen, kendi dilini ve dini inancını terk etmeyi reddeden, reddettiği içinde baskı gören, ağır kayıplar veren insanların çocukları ve torunları içerisinde, bu gün onların yaptıklarının tam tersini yaparak kendilerine ait olmayan kimliklerden medet umanların sayısı, hiç te azımsanır gibi de©il.
Kendi katillerine sığınarak, onlara övgüler düzerek kurtulma çabası, ulusal ve dinsel baskı altındaki halklarda sıkça rastlanan bir sosyolojik bir olgudur ve bizde de yasahanıyor.

Alevi Kürt kesiminde bunlar olurken, müslüman kesimde hayli yükselmiş olan fanatizm ise başka bir yönden tahribata yol açıyor. Müslümanların bu kesimi, dil ve kültür gibi değerlere karşı ilgisizdir. Ne, kendi halkının uğradığı ulusal zulüm onlar için önemli sayılır, ne ulusal dil ve kültürleri. Onlar için kardeşlik ve eşitlik, kendilerince belirlenen yaşam tarzının her kes tarafından bemisemesi, itirazsız ona uymasıdır. Aslında islami gericilikle kemalist gericiliğin bu konudaki politikaları aynıdır. Her ikisi de başkalarının dillerine, kültürlerine, kimlik ve inançlarına karşı hoşhörüsüzler, diğer bir deyişle çoğulcu degil, tekçidirler. Kendilerine ait olan "tek"leri her kese zorla kabul ettirmek, her iki politik akım için de bir idealdir ve bu yolda yapmayacakları kötülük yoktur.

Bu yazı, böl ve yönet politikası mimarlarının çabalarına ya da başka nedenlerle kimliğimize ve tarihimize haksızlık eden ve onu yozlaştırmak isteyenlerin uğraşılarına karşın, gerçegi insanlarımıza göstermek amacıyla kaleme alındı. Eger buna bir nebze de olsa katkısı olduysa, amacına ulaşmış sayılır.

Dionotlar:
1) Parantez içerisindeki form, adların Türkçeleştirilmiş ya da Türkçeye uyarlanmış formudur,
2) Kürt Aleviler, sadece Kırmancca (Zazaca) konuşanlardan oluşmuyor. Kürtçenin Kurmancca lehçesini konuşanlar içerisinde de Alevi dinine mensup olanlar var. Hem de ikinciler birincilerden, yani Kurmanc Aleviler, sayısal olarak Kırmanc Alevilerden daha fazlalar,
3) Şair ve tariçi Kürt kadını. Doğu Kürdistan`da, yani İran Kürdistanı`ndaki Erdelan Beyleri ailesinden. Doğum tarihi 1804 veya 1805, ölüm tarihi ise 1847 ya da 1848,
4) Ziya Gökalp, Kürt Aşiretleri Hakkında Sosyolojik Tetkikler, Komal Yayınları, Ankara, 1975, s. 51,
5) Kemal Badıllı, Türkçe İzahlı Kürtçe Grameri (Kurmancca lehçesi), 1965, s.6. Aktaran, Malmisanıj, Kırd, Kırmanc, Dımıli veya Zaza Kürtleri, Deng Yayınları, İstanbul, 1996, s. 8),
6)) Türkiye Üzerine Notlar, Sol Yayınları, Ankara 1971. S. 166, 168,
7) İsmail Beşikçi, Doğu Anadolu' nun Düzeni, Sosoyo-Ekonomik ve Etnik Temeller, 3. Basım. c. I, Yurt Kitap-Yayın, 1992, Ankara, s. 191,
8) Dr. M. Nuri Dersimi, Kürdistan Tarihinde Dersim, Halep, 1952, s. 73,
9) Malmisanıj, age. s.68,
10) Malmisanıj, a.g.e, s. 34-35,
11) Malmisanıj a.g.e. s. 36,
12) Malmisanıj, age. s. 37-38,
(13) Malmisanıj, age. s. 41,
14) Malmisanij, age. s.61,
15) Dersim Kürtleri, ZIRGO, Kont Bestujev-Rümin nezareti altında, Sankt-Petersburg, 1863; Cilt 1.-Coğrafya Vakıaları, sayfa 5 – 12, Ruşçadan çeviren Sabri Hasoli, Averianov Yuri, Munzur Dergisi, Ankara, 22. Sayı,
16) M. Nuri Dersimi, Kürdistan Tarihinde Dersim, Ani Matbaası, 1952, Hallep, s. 72-73,
17) Malmisanıj, age. s. 44,
18) İşak Sunguroğlu, Harput Yollarında, 1958, c. 1. s.134-135,
19) Şeref Han, Şerfname, Türkçeye çeviren M. Emin Bozarslan, Deng Yayınları, 1998, İstanbul, s.145,
20) Şemseddin Sami, Kamûs`ul A`lâm, Besinci Cild, Kürdistan Maddesi, Osmanlıcadan günümüz Türkçesine çeviren M. Emin Bozarslan, Tarihteki İlk Türkçe Ansiklopedide Kürdistan ve Kürdler, Deng Yayınları, 2001, İstanbul, s. 45),
21) Kazım Karabekir, Kürt Meselesi, Emre Yayınları, 2004, Iistanbul, s.48
22) Prof. Dr. Mehmet Ali Ünal, XVI. Yüzyılda Çemişgezek Sacağı, M.E.B. Yayınları. S. 85,
23) Necat Birdoğan`dan aktaran Mesut Özcan, Öyküleriyle Dersim Ağıtları-I, Kalan Yayınları, 2002, İstanbul, s.76),
24) M. Nuri Dersimi, Dersim ve Kürt Milli Mücadelesine Dair Hatıratım, Özge Yayınları, s. 34, 1992, Ankara,
25) Alevi Kürt evliyalardan Kureş`ın soyundan geldiğine inanılan bir aşiret. Kürt Alevilerin inancında bu soy, keramet sahibi ve kutsal olarak kabul edilir, „pir" ve „rehber" ünvanına sahip din adamlarının önemli bir kesimini bu soydan gelenler oluştururlar. Bu fonksiyonlarından ötürü de Kureşanlılar hem Osmanlı, hem de Mustafa Kemal döneminde (1923-1938) baskı ve katliamdan en çok pay alan kesimlerden biri oldu. Dersim ve çevre bölgede, aşiret mensuplarının tamamına yakın bölümü Kırmancca (Zazaca) lehçesini konusuhurlar. Yöreyi tanıyan bazı kişilerden edindiğim bilgilere göre ise aşiretin Antep yöresindeki kesimi Kurmancca lehçesini konuşmaktadır,
26) Rusya`nın İstanbul Konsolosluğu Belgeleri, 1907-13, Cemilê Celil`den aktaran, K. Burkay, Geçmişten Bugüne Kürtler ve Kürdistan, s. 463,

27) Munzur Çem, Kulê 38ı, Weşanên KOMKAR; 1998, Köln, s. 195, ayrıca Tanıkların Diliyle Dersim`38, Peri Yayınları, İstanbul, 1999, s. 164,
28) K. Karabekir, age. s. 79-103,
29) K. Karabekir, age. s. 98-99,
30) K. Karabekir, age. s. 102,
31) Nuri Dersimi, Hatıratım, Öz-Ge Yayınları, 1992, Ankara, Ekler bölümü, s.228, Nazmi Sevgen`e ait alıntı,
32) M. Nuri Dersimi, Kürdistan Tarihinde Dersim, KOMKAR Yayınları, s. 130,
33) M. Nuri Dersimi, Kürdistan Tarihinde Dersim, KOMKAR Yayınları, s. 129,
34) Ali Kemali, Erzincan, Resimli Ay Matbaası, 1932, s.154,
35) Nuri Dersimi, Hatıratım, Öz-Ge Yayınları, 1992, Ankara, Ekler bölümü, s.229-230, Tercüman gazetesi 10, 9. 1986`dan yapılan alıntı,
36) Türkiye Cumhuriyeti`nde Ayaklanmalar, Genel Kurmay Başkanlığı Harp Tarihi Dairesi Yayınları, Ankara, 1972, s. 176,
37) *Genelkurmay Başkanlığı a.g.e. s. 351-352,*
38) Nuri Dersimi, Hatıratım, Öz-Ge Yayınları, 1992, Ankara, Ekler bölümü, s.230 (10. 9. 1986 tarihli Tercüman gazetesinden yapılan alıntı).